

Linnart Mälli ja Uku Masingu kirjavahetus

(september 1963 – oktoober 1965)

Saateks

Uku Masing (11.08.1909 – 25.04.1985) on olnud vaimseks teenäitajaks ja inspiratsiooniallikaks väga paljudele, nende seas ka Eesti orientalistika suurkujule Linnart Mällile (07.06.1938 – 14.02.2010). Vestlustes ja intervjuudes on Mäll Uku Masingu mõju oma vaadete kujunemisele kõrgelt hinnanud ja isegi öelnud, et just Uku Masing oli tema suunaja budismi juurde.

Mälli meenutuste järgi ta oma ülikooliõpingute ajal Tartu Riiklikus Ülikoolis (TRÜ) Masingut ei tundnud ega olnud temast isegi midagi kuulnud. On mõneti paradoksaalne, et teda olevat Masinguga tutvustanud 1962. aasta kevadel Tartut väisanud (Mälli enda kutsel) Moskva akadeemik Nikolai Konrad, kelle loenguid Masing kuulama tuli. Sestpeale algas kahe mehe vahel aga väga tihe suhtlus. Mäll on rääkinud, et teatud perioodil oli ta Masingute Tähtvere kodus peaaegu igaõhtune külaline ja tema sagedased vestlused Uku Masinguga kestsid tunde.

1963. aasta sügisel siirdus Mäll TRÜ orientalistikakabineti juhataja Pent Nurmekunna soovitude ja abiga Taškendi Riiklikku Ülikooli hindi ning sanskriti keelt õppima. Taškendi-aeg jäi küll lühikeseks — ta ei leidnud seal eest seda, mida otsis — ja aasta lõpp leiab ta juba Moskvast, kus Mäll jätkas kahel järgmisel aastal stažeerimist NSV Liidu Teaduste Akadeemia Orientalistika Instituudis. Aga just tänu sellele eemalviibimisele õpetaja Uku Masingust on meil olemas nende suhtlust ja mõttevahetust

talletav kirjavahetus, mis alljärgnevalt avaldatakse esimest korda täies mahus.¹

Kirjavahetus sisaldab viitteistkümmet Uku Masingu kirja Linnart Mällile septembrist 1963 kuni 11.10.1965, kirjutatud Tartus või Taevaskojas, ning kaheksat Linnart Mälli kirja Uku Masingule, kirjutatud peamiselt Taškendis 1963. aasta sügisel (viimane kiri, mis on dateeritud 26.11.1963, võib olla saadetud juba Moskvast). Tõenäoliselt ei olnud ka edasine kirjavahetus ainult ühepoolne (Masingult Mällile), kuid Mälli kirju aastatest 1964–1965 ei ole kahjuks alles.

Uku Masingu kirjade originaale säilitatakse Linnart Mälli isikuarhiivis Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas (KHO); Linnart Mälli kirjad on hoiul Uku Masingu arhiivis.

Kirjavahetusest nähtub, et kui Mälli jaoks oli Masing eelkõige vaimne teejuht, kellelt ta nõu küsis ning kellega arutas oma mõtteid ja otsinguid budismist, siis omamoodi sisepaguluses elavale Masingule oli Mäll elav side Moskva vaimueluga. Kirjades tuleb ette kümneid, eelkõige tuntud ja ka vähem tuntud vene orientalistide nimesid, kellega Mäll läbi käis ja kellest nii mõnegagi ka Masing kirjavahetuses oli. Masingu kirjadest leiab aga üsna mitmeid tollase Eesti noorte loomeinimeste nimesid, kes temaga suhtlesid ja kellest Masing pahatihti just kõige paremal arvamusel ei ole, mida ta oma kirjades ka sugugi ei varja. Üldiselt on Masingu kirjad kantud üsna tugevast pessimismi, kibestumise ja tüdimuse vaimust, samas ei ole temas kustunud huvi ja kirg kogeda „teist maailma“ ja lugeda, lugeda, lugeda... Raamatud, millest Masing oli huvitatud ja mida Moskvast sai hankida, on kirjade teine läbiv teema.

Kirjades kajastub kahe vaimuinimese, vaimse sõbra, õpetaja ja õpilase vastastikune usaldus, täielik respekt (seda nii kirjade stiilis kui ka sõnavaras, näiteks pöörduvad nad läbivalt teineteise poole viisakusvormeliga „Teie“) ja abivalmidus. Sellisena on kirjavahetus ühelt poolt põnev ja õppimisväärne sissevaade kahe suurkuju vaimuilma, teiselt poolt aga ka huvitav ja mitmekesine kultuurilooline materjal. Kirjavahetuse trükki toimetaja ei hakka siinkohal aega ja ruumi kulutama kirjade analüüsile

¹ 7. aprillil 2016 ilmus Maalehes Ivar Tröneri sulest selle kirjavahetuse kokkuvõtlik ülevaade: <http://digileht.maaleht.delfi.ee/malu/uku-masingu-ja-linnart-malli-kirjavahetus?id=74147093> (vaadatud 06.02.2018) Mõned kirjad Mälli enda valikul on ilmunud Wellesto albumis, Oulu: 1988, lk 142–145.

ning ümberjutustamisele, vaid jätab selle töö lahkelt teistele. Las kirjad kõnelevad iseenda eest.

Konteksti mõnetiseks avamiseks on lisatud märkusi, eeskätt kirja-des nimetatud isikute kohta; kahjuks ei olnudki võimalik päris kõikide andmeid tuvastada.

Toimetajapoolne tänu Uku Masingu Kolleegiumile ja Linnart Mälli pärijatele, kes olid kirjade avaldamisega lahkesti nõus ning toetasid moraalselt nende trükki toimetamist. Täna ka Siim Möttust, kes

kogu kirjavahetuse arvutisse sisestas ja esmase toimetamise tegi. Kirjades on säilitatud autorite kirjaviis, kuid võõrsõnade terminite ja raamatupealkirjade esiletoomiseks on toimetajate valikul kasutatud kursiivi.

Märt Läänemets

॥ प्रिय महाशुरो ॥

Suun tänu kirja eest. Oli abii. Kuigi minu küsimusel oli eeläige korrektiline tähendus. Lugesin nende päevade sees meest: Teie "Neemed..." täbi. Böin nüüd äelda, et saan sellast aru. Hoju oli kohutu. Kahjuks peab ta siit ainult hindi keelele taluimata jääma, kahel põhjusel: 1) hindi n. lumbes on kindel kujunditestiaar, kuhu ei ole Teie omad ei taha kasti mahtuda; 2) mr. Tivari ei näi just kuigi sobiv mees olema nende tumberpanemaks, s.t. praesatolne värsistamiseks. Kalkunavärsside jaoks võib ta küll paasida.

Tudengid on juba peaaegu kaas nädalat puuvilla korjamas. Need sinna ei aeta. Uuriu praegu Sanskriti. Aostejiva loobus minu juhendamisest, tal on suurelt oalst seegi meelest läinud, mida unuagi teadis. Päistel, et siin ei ole sigavat mõtet olla tule 1 semestri. Hindi keele praktiline oskus nii ei võlu, et ainult selle pärast siin paasida, Sanskriti ja tühete keelt seegi ei õpetata. Sanskriti osas aga unubus ära paar kumol uellegi ju kende mine all alla: sän benssi osas on tõsisel rassani. ning korralik raamat selle kohta puudub. Peab siit praesovina II semestris unuugi mujale üle minna, kuigi P. Nümekunnale see ei melldi - ta ju Tärundi fanaatik.

Wotrin ka uel Frauwallneri kätte. Laen

Linnart Mälli kiri
Uku Masingule, vt lk 177

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist postkaardil 2. septembril 1963]

2.09.63. a. Idamaiseid tervitusi!

Täna jõudsin pärale. Udam² oli kohal juba paar päeva varem. Elame ühes toas, ühiselamu asub linna äärel, tolmuste teede keskel. Kuumus on kohutav, eriti toas — lai aken päikese suunas. Meeleolul pole viga, 36 tundi Kasahhi steppide-kõrbete keskel liigutasid ka ajusid. Tartust lahkusin kolmapäeval, raamatuid ei saanud ära anda; kella helistamisele ei vastanud keegi. Loodan, et abikaasa on need juba ära toonud.

Tervisi ka Teie abikaasale! Udam palub tervitada.

L. Mäll

[Uku Masing Linnart Mällile Taevaskojalt 10. septembril 1963]

Täna kaardi ja terviste eest. Yks tähtis asi puudus: kuidas jäi stipendiumiga? Kyllap saan varsti teada. Vasiljevi uues trykis³ on juttu meskaliinistki. Nõnda, et meil pole keegi katsetanud synteisida.

Kyllap kirjutan Taevaskoja postitempli pärast siit. Teen loengut Nāgārjunast⁴ ja pyyan korraldada viimast luuletuskogu. Lugeda oleks kyllalt, söömisele kulub liialt aega ja päevad lyhenevad ruttu. Palun tervitada Udamit ja soovin Teile rõõmsat meelt ning rohkema leidmist kui usaldasite loota.

Taevaskojal 10.IX.1963

Uku Masing

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist 13. septembril 1963]

Taškendis

13.IX.63

Tervisi muhameedlikust kõrbest!

Nüüd on jooksmised-õiendamised otsas ja rahulik-rahutu tudengielu alanud. Ametlikult on põhiruskusi hindi keelele — seda on iga päev 2 tundi. Sanskritti siinses üli-

² Haljand Udam (08.05.1936 – 17.12.2005) — iranist, islami uurija, tõlkija, entsüklopeidist; Koraani esmatõlkija eesti keelde.

³ Ei õnnestunud tuvastada, missuguse autori millise raamatuga on tegemist. Vihje annab tunnistust, et tol perioodil tundis Masing huvi teadvuse eriliste seisundite ja meskaliini kui ühe vahendi vastu, mis neid võiks tekitada. Meskaliin ehk 3,4,5-trimeetoksüfenetüülamiin, keemiline valem $C_{11}H_{17}NO_3$, on looduslik hallutsinogeen, mida leidub eriti peiote-uimakaktuses, kuid mida sünteesitakse ka kunstlikult. Meskaliini teema juurde tuleb Masing ka mitmes järgnevas kirjas ikka ja jälle tagasi.

⁴ Nāgārjuna (Nāgārdžuna) — 1. või 2. sajandil Lõuna-Indias elanud budistlik filosoof, nn tühjusetooria (*śūnyavāda*) väidetav rajaja.

koolis ei tunnustata. Teaduste Akadeemias leidsin filosoofiliste kalduvustega vanema daami,⁵ kes mõnevõrra seda tunneb. Väitekirja on ta teinud *vaišešika*⁶ süsteemi üle, ei hea ega halva. Jutt on samuti kahepaikne. Kõige suuremat huvi tunneb siiski ontoloogiliste keerutuste üle. Vanemad elavad tal Tallinnas, ise käib seal igal aastal paar korda. Eesti keelest tunneb ka mõnd sõna, mulle esitas kaks: „tere“ ja „alktäemaks“!

Ülikooli raamatukogus on indoloogiline kirjandus üheks aastaks päris piisav, Štšerbatskoi⁷ teosed on koguni mitmes eksemplaris, nii et võib kojugi võtta. Praegu loen vaheldumisi Štšerbatskoid ja Radhakrišnaniit,⁸ püüan igasse süsteemi sisse elada ja seestpoolt vaadelda, aga suurt sest välja ei tule.

Olen püüdnud ka tiibeti keelega alustada, selle-alane kirjandus on siin aga veelgi minimaalsem kui Tartus. Ainuke väljapaistev raamat sellelt alalt on Obermilleri⁹ koostatud Sanskriti-Tiibeti ja Tiibeti-Sanskriti sõnastik Dharmakirti ja Dharmottara teose juurde (ilmunud 1928. aastal).¹⁰

Enesetunne on väga veider — mida suurem keskkonna automatiseeriv mõju, seda enam valgusevälgatusi. Mõtisklusi lunastuse üle. Kas on see inimese enda teha? Millal inimene võib öelda, et ta on lunastatud? Kas ta üldse võib seda öelda, s.t. kas seda võib üldse seestpoolt hinnata? Kas on lunastatud see inimene, kes midagi ei taha enam või see, kes kõike tahab või mõlemad? Või see, kes ei taha ja siiski tahab?

Imelik on elada, kui mõtlemine sünnitab peaaegu ainult küsimusi. Miks?

Teid tahaksin ma veel kord tänada nende mulluste vestluste eest, mis mulle palju andsid. Täskendis kahjuks sellist võimalust pole, seepärast peab enamik küsimusi esialgu kõrvale panema ilma vastuseta, kui neile üldse vastust saabki anda.

⁵ Ilmselt vihjab Mäll siin India filosoofia uurijale Jevdokia Gostejevale (Евдокия Ивановна Гостеева, eluaastad teadmata), keda mainib kirjavahetuses perekonnanimega ka hiljem. 1963. aastal ilmus Täskendis tema raamat *vaišešika* filosoofiast (Е. И. Гостеева. Философия вайшешика. Ташкент: Изд-во Академии наук Узбекской ССР, 1963).

⁶ Täpne transliteratsioon *vaišešika* — India klassikaline mõttekoolkond, üks kuuest daršanast, mis esitas materiaalse maailma atomaarse teooria.

⁷ Fjodor Ippolitovič Štšerbatskoi (Фёдор Ипполитович Щербатской), ka Theodor Stcherbatsky (30.08.1866 – 18.03.1942) — Vene budoloog ja filosoof, nn Leningradi koolkonna juht. Tema peateosed, inglise keeles kirjutatud ja avaldatud *The Conception of Buddhist Nirvana* (Leningrad, 1927) ja *Buddhist Logic* (2 köidet, 1930–1932) on budoloogias nüüdki mõjukad.

⁸ Sarvepalli Radhakrishnan (05.09.1888 – 17.04.1975) — India filosoof ja filosoofiaajaloolane ning riigimees, India president 1962–1967; tema tuntumaid teoseid on kahest mahukast köitest koosnev palju kordi erinevates kirjastustes välja antud *Indian Philosophy* (esmaväljaanne 1923).

⁹ Jevgeni Obermiller (Евгени Евгеньевич Обермиллер), ka Eugene Obermiller (10.11.1901 – 03.06.1935) — Vene budoloog ja tibetoloog.

¹⁰ Indices verborum. Sanskrit-Tibetan and Tibetan-Sanskrit to the Nyāyabindu of Dharmakirti and the Nyāyabindutika of Dharmottara. Vol. 1–2 Leningrad, 1927–1928. Dharmakirti oli 6. või 7. sajandi India budistlik filosoof, Dharmottara tema 8. sajandil elanud kommentaator.

Täna sain Langsepalt¹¹ kirja. Teatab, et ta Indias elunev sõber otsivat juba Tiibeti-Sanskriti sõnastikku. Loodetavasti kevadeks on päral.

Moskvas käisin ka Konradi¹² juures. On juba 3 kuud väga haige: süda. Nüüd terveneb. Ütles, et varsti antakse tema järelsõnaga välja üks Schweitzeri¹³ teos.

Loodan, et olete juba kätte saanud Tillichi¹⁴ raamatu. Kahjuks jäi see mul pooleli, vast talvel saab edasi lugeda — mõnevõrra kosutuseks Štserbatskoi kõrval, kes siiski mitmel juhul on rohkem uurija kui mõistja.

Selleks korraaks siis lõpetan. Kui Teil aega juhtub olema, ehk kirjutaksite ka paar rida. Minu aadress: Ташкент-95, 2 Чимбай 190, общежитие № 1 Таш. ГУ, комн. 90, МЯЛЛЬ Л. Э.

Parem siiski kui kirjutate aadressil: Ташкент 34, до востребования, МЯЛЛЬ Л. Э. Käin seal tihti vaatamas. Internaadis võivad kirjad kaduma minna. Nõudmiseks paluks ainult perenimi väga selgelt kirjutada.

Tervitades Teid mõlemat

L. Mäll

[Uku Masingult Linnart Mällile 24. septembril 1963]

Unustasin eelmises, et OLZI¹⁵ viimase numbril kirjanuduseloetus mainitakse Lamotte'i¹⁶ Vimalakirti¹⁷ tõlget sarjas, mis kuskil Liidus peaks olema. Pole mõtet mul teda pyyda tõlkida, kirjutada ymber ehk on. Tiibeti grammatika pole ju kuigi ränk, sõnastik ainult peaks olema korralik. Praegu pyyan neelata ära Tillichit ja

¹¹ Olaf Langsepp (sünd 25.10.1930) — Eesti ajaloolane ja orientalist.

¹² Nikolai Konrad (Николай Иосифович Конрад; 13.03.1891 – 30.09.1970) — Vene sinoloog ja ajaloo filosoof, üks Linnart Mälli õpetajaid ja teda palju mõjutanud inimene. Konradi esseekogu *Ajaloo mõttest* on ilmunud eesti keeles Linnart Mälli ja Mart Kivimäe tõlkes (Nikolai Konrad. *Ajaloo mõttest*: Valik ajaloo filosoofilisi töid. Tallinn: Eesti Raamat, 1987).

¹³ Albert Schweitzer (14.01.1875 – 4.09.1965) — Saksa päritolu teoloog, muusik, arst ja humanist, võttis 1918. a Prantsusmaa kodakondsuse. 1952. aasta Nobeli rahupreemia laureaat.

¹⁴ Paul Johannes Tillich (20.08.1886 – 22.10.1965) — Saksa päritolu kristlik eksistentsiaalne filosoof ja teoloog; emigreeris 1933 USA-sse. Ei ole teada, missugusest tema raamatust siin jutt käib. Eesti keeles on ilmunud tema *Religioossed kõned* (Paul Tillich. *Religioossed kõned*. Tõlkinud Kalle Kasemaa, Vallo Ehasalu, Arne Hiob, Ursula Vent ja Jaan Lahe. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2009).

¹⁵ Ilmselt on mõeldud kirjastuse De Gruyter väljaantavat ajakirja *Orientalistische Literaturzeitung*.

¹⁶ Étienne Paul Marie Lamotte (21.11.1903 – 05.05.1983) — Belgia budoloog ja indoloog. Siin vihjab Masing tema *Vimalakirti-sūtra* tõlkele (*L'Enseignement de Vimalakirti* (Vimalakirtinirdeša), par Étienne Lamotte. Louvain, 1962).

¹⁷ Vimalakirti — kuulsal mahajaana suutra *Vimalakirti-nirdeša-sūtra* nimikangelane, ilmalik bodhisattva, kes paistab silma oma tarkuse ja sügava mõistmisvõimega ning õpetab Buddha võrdset määral.

kahtlen ometi, kas kõike ikka mõistan, ma ei suuda leppida ta *Dasein'*iga ega lepi. Liiga palju puhast mõistetega spiraalitamist. Ehk suudan viimaks öelda oma mõtte selgelt, kuigi vaevalt enam seda, mida Teile rääkisin Jumalast. Tillichigi õnnetus ehk on, et ta mõistetega pyyab saada kord veel kätte seda, mida ta enam ei koge.

Lunastus ei ole inimese teha, on inimese võtta. Tagasi lykatagi võib ja nõuda midagi „lunastuslikumat“. Siis muidugi iial ei saa. Ette ei tea keegi, mis ta on. Seepärast pole õigust otsustada, et midagi ei ole ikka lunastus. Täpselt öelda, et „nyyd ma olen lunastatud“, hinnata seda olekut nõnda, mu meelest pole ka õige. Sest lunastus pole syndmus muude hulgas, vaid midagi ylesalla ja põigiti laine-tavat. Ta on siis, kui inimene ei nõua midagi teistelt ega endalt. Lunastatu tahab kyll (vähemalt „esialgu“), aga see pole millegi tahtmine, vaid sellesama oleku pysimist. Aga selleks ei saa kulutada teadlikku pingutust. On umbes nii nagu mingi kujund vajutatud või rähmase silma ees. Kui seda hakata ainiti vaatama ja pidama, siis ta muutub ja viimati kaob. Kui ainult näha, siis ta pysib. Katse vaadata oma lunastatust väljast, et öelda siis, mis ta on või, millal ta on — on astumine välja lunastatu olekust. See pole analüüsiv, kuigi ta on öeldav. Sõnades, helides, värvides, tegudes, sest need ei ole lõiked läbi nähte, vaid ainult ta projektsioonid. Ja kõikide nende lausetega pole öeldud midagi. „Tahtmisest“ või „tahtmatusest“ on peaaegu võimatu kõneleda, sest see mõiste ise pole defineeritav. On koguni kahtlane, kas ehitades temast tetralemma inimene säilitab „tahan“ sisu ka 3. ja 4. võimalusel või nihkub siis juba mujale.¹⁸ Lauseis „lunastatu tahab kõike“ ja „lunastatu kohta ei kehti ‘tahab kõike’ ega ‘ei taha midagi’“ ei tarvitse ‘tahab kõike’ olla samatähenduslik, ehkki võiks olla. Muudes on lugu veel segasem. Ehk on see Teile endastmõistetav ilma mu jututa? Kui polnud, siis mõelge kindlamuseks, kas „ma ei armasta“ on ainult „armastan“ negatsioon. Mu meelest ei ole.

Lunastatus on ka vabadus tervest diskursiivsest mõtlemisest ja mõistusest. Ta on ikkagi nirvaana ja Nāgārđžunal on muidugi õigus, et selle maailma teeb nirvaanaks ainult „teisiti mõtlemine“ või — kristlikult „metanoia“,¹⁹ mõtlemine ymber, teisel pool tavalist mõtlemist. Mõisteid on palju. Siia kuulub ju ka ilmutus, intuitsioon jt. ehk on lihtsaim pilt: lunastatu on tuleviku tavaline inimene, kellel mõtlemisest kõrgemal veel yks uus võime.

¹⁸ Tetralemma, sanskriti *catuskoṭi* — India filosoofias ja loogikas sageli kasutatav neljavalentne loogikavormel üldskeemiga „on“ (väide), „ei ole“ (vastuväide), „nii on kui ka ei ole“ (väide ja vastuväide korruga), „ei 'on' ega 'ei ole'“ (välistab mõlemad), mis antud juhul võiks välja näha nii: „tahan“, „ei taha“, „nii tahan kui ka ei taha“, „ei 'taha' ega 'ei taha'“.

¹⁹ Kreeka *μετάνοια* — ümbermõtlemine, meelemuutus; meeleparandus. Kreeka sõnas on algusest peale koos nii „kahetsus“ kui ka „mõtlemise muutmine“, mis võimaldab sõna tõlkides üht või teist nüanssi tugevdada. Olemata enne kristlust kreekakeelses kirjasõnas kuigivõrd oluline mõiste, kujuneb *metanoia* Uues Testamendis uue õpetuse alusideeks. Varasemates eesti piiblitõlgetes on rõhutatud sõna kahetsuse, patust pöördumise ja meeleparanduse külge, uuemas eksegeesis rõhutatakse mõtlemise muutmist kui uue kausaalsuse mõistmist ja omaksvõttu, mis võimaldab vaimus uuesti sündida.

Kahjuks need laused on deklaratiivsed, kirjeldused tagantjäre. Sest ma ei koge enam ega tea, kas iial veel. Ei julge loota.

Mu naine käskis tervitada. Loodan, et saan veel paar nädalat olla Taevaskojal. Kased alles hakkavad koltuma. Tartus olla ei tahaks, mis tähendab: meelsamini vaatan puid kui kõnelen inimestega tyhje asju. Loodan, et Teil pole vaja end kuldada säärasel kombel ja kogu aeg kasvate.

24. septembril 1963

Uku Masing

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist 27. septembril 1963]

|| *priya uku māsinga jī* ||²⁰

27. sept. 1963. a.

Pöördun Teie poole jälle ühe küsimusega. Kõigepealt suur tänu tervituste eest, samuti heade soovide eest. Kas nad aga realiseeruvad, see on iseasi.

Nüüd on peaaegu neli nädalat selja taga, mõnevõrra kohanenud ka. Aega mõtlemiseks on olnud, ka vaidlusteks, nii endamisi kui ka Gostejevaga.²¹ Keeled nihkuvad ka tasapisi, kas asja saab, ei tea. Tegin buddhismi uurides mõned tähelepanekud. Tahaks kuulata Teie arvamust.

Kõigepealt *pratītyasamutpāda*.²² Tundub väga veider, et kõik, nii Radhakrišnan, Štšerbatskoi, Rosenberg²³ jne., viivad selle ontoloogia sfääri. Mulle on hakanud paistma aga, et siin on tegemist patu-õpetusliku küljega, s.o. patu tekkimise käsitlus (arutlus). Selle kohta võiks, kui aega jatkuks, pika traktaadi kirjutada, aga tõenäoliselt pole vist vaja.

Teine tähelepanek. Kui palju on nähtud vaeva sõna „*dharma*“ ümberpanekuga. Ja kui palju on selle ümber keerutatud ja tühja tööd tehtud. On arutatud ka sõna etümoloogilise külje üle, kuid kaugemale pole mindud. Kui aga minna edasi, siis peab tunnistama, et see on kaunis lähedane terminile „informatsioon“, tõenäoliselt küll sügavamale minev. Võibolla ma eksin, kuid praegu tundub see kõik päris tõenäolisena.

²⁰ Mälli kiri algab devanaagari tähtedega kirjutatud sanskritikeelse tervitusega, mille tõlge on 'hea auväärne Uku Masing!'

²¹ Vt joonealune märkus 5.

²² *Pratītyasamutpāda* — sõltuvuslik tekkimine; budistliku filosoofia üks keskseid kategooriaid. Vt Linnart Mäll, Märt Läänemets, Teet Toome. Ida mõtteloo leksikon: Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011, lk 211–212. Võrguväljaandes: http://et.ida-motteloo-leksikon.wikia.com/wiki/S%C3%B5ltuvuslik_tekkimine (vaadatud 30.01.2018).

²³ Otto Rosenberg (Оттон Оттонович Розенберг, 19.07.1888 – 29.11.1919) — baltisaksa päritolu Vene budoloog, sinoloog ja japanoloog, Štšerbatskoi õpilane ja kaastöötaja.

Üldse ronib praegu palju igasuguseid mõtteid pähe. Osa ununeb kohe. Igal juhul kaunis hea end tunda, kui pole enam muud tegevust (koolitööd) mõtlemist takistamas. Mõnes mõttes ta küll ka ergutas.

Too hindu siin, mr. Tivari,²⁴ on päris veider sell. Midagi hästi toidetud baptisti jutlustaja taolist. Jutt ka selline. Õlitatuse maik juures. Urdu keele professor on tunduvalt soliidsem.

Praegu on üliõpilased kolhoosides puuvilla kogumas. Räägitakse, et 8. novembrini. Osa teatavad koguni, et 1. detsembrini. Õppejõud on osalt linnas, need tegelevad ka meiega.

Hiljuti tegin väga huvitava avastuse, nimelt, Taškendi vanalinna turu taga väikeses raamatukioskis on kaks Vostrikovi²⁵ raamatut. Tõenäoliselt nad jäävadki igaveseks ajaks sinna, kui me neid ära ei osta. Muide, Tartusse ei tulnud neid mitte ühtegi. Peab tõesti imestama meie raamatukaubanduse korra üle!

Veel üks huvitav teade. Kalifornia ülikoolis õpetab sanskritti eestlane Jaan Puhvel.²⁶ Taškendis on üks ta 1960. a. välja antud raamat. Kirjutasin sellest ka Langsepale, too arvab, et on tema koolivend 1942–1943. a. ning et viimasel ajal on palju mõelnud, et kuhu Puhvli Jaan jäänud on! Igaks juhuks kirjutasin talle. Ka Leningradis õpetavat sanskritti eestlane, küll venemaise päritoluga — Эрман.²⁷ Kui nii edasi läheb, siis on see peagi eestlaste monopol!

Teile kõike head soovides
Tervisi abikaasale
L. Mäll

²⁴ Isik tuvastamata.

²⁵ Andrei Vostrikov (Андрей Иванович Востриков, 23.10.1902 – 1942) — Vene tibetoloog ja budoloog. Ilmselt viitab Mäll siin tema 1962. aastal ilmunud raamatule *Tiibeti ajalooline kirjandus* (А. И. Востриков. Тибетская историческая литература. Москва: Издательство Восточной литературы, 1962).

²⁶ Jaan Puhvel (snd 24.01.1932) — sanskritoloog, hetitoloog ja indoeuroopa võrdleva mütoloogia uurija; kauaaegne California Ülikooli klassikaliste keelte professor, alates 2008. a emeriitprofessor, EAO auliige.

²⁷ Vladimir Erman (Владимир Гансович Эрман, 11.03.1928 – 11.02.2017) — Eesti päritolu Vene indoloog-sanskritoloog, Leningradi (Peterburi) ülikooli kauaaegne indoloogiaprofessor. Vt *In memoriam* siinsamas köites lk 206.

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist 4. oktoobril 1963]

4. okt. 1963. a.

|| *priya mahāguro jī* ||²⁸

Saadan Teile veel paar rida täienduseks. Tõuke selleks andis 29. sept. „Edasi“. Arvatavasti lugesite, kui mitte, siis tehke seda tingimata! Nimelt — Viivi Luige luuletused (8. kl. õpilane!). Hämmastavalt jaapani luulet meenutav. Ning sealjuures head! Kust selline nägemine meil? Kas inkarnatsioonid mängus? Või loomulik budhistliku vaimu levik?

Oleks väga kahju, kui meie kutselised kirjanikud, eriti skisofreenitsevad poeedid, ta ära rikuksid! Kardan, et nad püüavadki seda teha, Muidugi arvates, et õpetavad.

Tervitades

L. Mäll

[Uku Masing Linnart Mällile Taevaskojalt 3. oktoobril 1963]

Pratītyasamutpāda on vist Frauwallneri,²⁹ Franke,³⁰ Lamotte'i ja de la Vallée Poussini³¹ meelest siiski midagi eetika poole ega ole sihukene puhtontoloogiline teooria. Nagunii on ju selles kaks rida karvupidi jätkatud kokku (Frauwallner seda vähemalt rõhutab, ehkki arvab, et juba Buddha ise) ja sääraسته materialistlik-kausalistlikult mõtlevate seletus nagu David-Neele³² igatahes pole õige. Päälegi, mu meelest, see termin ei tähenda rida ajas, vaid pigemini korruseid majas. Kui esimene on, siis paratamatult kõik muud. Kui seeme on, siis välditamatult temas terve taim. Kas keegi sellest just nõnda on mõelnud, ei tea. Kas Buddha just seda arvas, mis mina panen ta mõtlema.

Dharma suhtes on Teil veel enam õigust. Aga „*sense datum*“ (vist nii Štšerbatskoi) on peaaegu seesama või samal teel. 'Informatsioon' ytleb muidugi paremini, sest siis on mõistetav, kuidas sõna tähendab ka „õpetus“. Nõnda need terminid kõik on. Meie psühholoogilised dogmad erinevad Buddha omadest. 'Kannatus' näib muidugi korralik tõlge. Aga meile see termin ytleb esmalt 'fyysilipsyyhiline valu' ja Buddhale ta primaarselt oli ehk palju rohkem 'rahulolematus, vastutõrkumine, tõrjutav'. Selliseid termini sisueringevusi ei taheta või osata panna tähele. Heebrea keeles on *dāḅār* 'sõna' primaarselt mõju, mis sõna avaldab, meile häälikukomp-

²⁸ Originaalis taas devanaagari kirjas sanskritikeelne tervitus, mis tähendab 'Hea suur õpetaja'

²⁹ Erich Frauwallner (28.12.1898 – 05.01.1974) — Austria budoloog.

³⁰ Rudolf Otto Franke (24.06.1862 – 05.02.1928) — Saksa indoloog ja budoloog.

³¹ Louis de La Vallée-Poussin (01.01.1869 – 18.02.1938) — Belgia indoloog ja budoloog.

³² Alexandra David-Néel (24.10.1868 – 08.09.1969) — Prantsuse-Belgia spiritist ja rändur, mitmete raamatute autor Aasia vaimsusest.

Pratityasamutpada on vist Frauwallneri, ^{Frank} Lamotte'i ja de la Vallée Poussini meelest siiski midagi eetika poole ega ole sihukene psühtontoloogiline teooria. Nagunii on ju selles kaks rida karvapidi jätkatud kokku (Frauwallner seda vähemalt rõhustab, ehkki arvab, et juba Buddha ise) ja sääraste materialistlikkausalistlikult mõtlevate seletus nagu David. Naele igatahes pole õige. Päälegi, mu meelest, see termin ei tähenda rida ajas, vaid pigemini korruseid majas. Kui esimene on, siis paratamatult kõik muud. Kui seeme on, siis välditamatu tema terve taim. Kas kaegi sellest just nõnda on mõelnud, ei tea. Kas Buddha just seda arvas, mis mina pean ta mõtlema.

Dharma suhtes on Teil veel enam õigust. Aga "sense datum" (vist nii Štšerbatskoi) on peaaegu seesama või samal teel. Informatsioon' ütleb müüdugi paremini, sest siis on mõistetav, kuidas sõna tähendab ka "õpetus". Nõnda need terminid kõik on. Meie psühholoogilised dogmad erinevad Buddha omadest. 'kannatus' näib müüdugi komaalik tõlge. Aga meile see termin ütleb esmalt füüsilis-psühhilise valu' ja Buddhale ta primaarselt oli ehk palju rohkem 'rahulolamatus, vastutõrjumine, tõrgitav'. Selliseid termini sisu erinevusi ei taheta või oata panna tähele. Heels-reaktsioon on dāśār 'sõna' primaarselt mõju, mis sõna avaldab, meile häälikukompleks. Ekssegeedid ei saa lahti oma mõiste sisseelgemisest kuskil ega iial. Nihil ei püüagi. Ilu arust jälle see just kõige huvitavam ongi, mis on muile sellesamas mõistes primaarne. Sest siis saab teda teepoolest näha mitmelt küljelt korraga.

Jaan Puhvel on kirjutanud ka Dōrki 'Mitteilungen Orient. Inst.' ja minagi püüdsin aimata, kes sihukene eestlane on. Nimi ei anna kahelda. Võttrikoo on väärant mees. Ootke, palun, mulle, kui ise ei taha.

Olen viimast päeva Jaevaskojal. Kii pikka aega ja niisugust ajatust pole mul iial olnud ega tule enam. Kättesaadavad Jillichid on läbi puuetid ning oma arust saaj eksistentsialismi selgeks ja panna kõrvale. Selles on rahu, sest ei saanud kätte, milleks nad seda autohüpnööri harrastavad. Ilu idugi, rahu ja tarkus selles võib veel kaugemale normaalsest lapsinimesest. Kõrskpunktid kaovad. Olen vaba, kuid emulikuks vabadusi ei tee. Tartu on tühi tarbetus ja kardan, et ei viitsi mõgiseda inimestega läbi normaalseid fakte, mis eksisteerivad ainult nende ajus. Elasi peaks minema. Kas mu aharatuus jääs kaugemale veel? Ehk on temaga saadud kõik, milleks ta oli võimeline? Olnuks müüdugi rohkemaks. Pole saanud kasutada, olen rikkunud. Lehed saajavad läbi akna. Ilu idugi hall päev. Teil alles see. Kõllap vägagi Peari päeva eest oli ~~veel~~ jaanuse. Kendeigi aeg saab mõnda. Tuluvad Tartu nääd ja jätvad. Tarbetud tegemised. Kogu du nagu Londoni udu. Igayks kellelgi jalus, igayks kardab kukkumist. Aga kõik peavad paratamatiseks. Eksistentsialistid on ainult selle nõmeduse ja kangekaduse teoretikud. Olen tõelnud, et see pole minu asi enam. Aroakt ja elagu. Ilu medest on see udu ainult iga inimese pahupidi välja põõratud sisemus. Ilu naine tänab teeroste eest ja käskis teroitada. Loodan, et Teil on Jaškendist rohkem kui ise praegu näete ja loodate.

3. oktoobril 1963

+Hukumaring+

leks. Eksegeedid ei saa lahti oma mõiste sisselugemisest kuskil ega iial. Vahel ei pyyagi. Mu arust jälle see just kõige huvitavam ongi, mis on muile sellesamas mõistes primaarne. Sest siis saab teda tõepoolest näha mitmelt küljelt korraga.

Jaan Puhvel on kirjutanud ka DDRi³³ 'Mitteilungen Orient. Inst.' ja minagi pyydsin aimata, kes sihukene eestlane on. Nimi ei anna kahelda. Vostrikov on väärt mees. Ostke, palun, mulle, kui ise ei taha.

Olen viimast päeva Taevaskojal. Nii pikka suve ja niisugust ajatust pole mul iial olnud ega tule enam. Kättesaadavad Tillichid on läbi puredud ning oma arust sain eksistentsialismi selgeks ja panna kõrvale. Selles on rahu, sest ei saanud kätte, milleks nad seda autohypoosi harrastavad. Muidugi, rahu ja tarkus selles viib veel kaugemale normaalsest lapsinimesest. Kokkupuutepunktid kaovad. Olen vaba, kuid õnnelikuks vabadus ei tee. Tartu on tyhi tarbetus ja kardan, et ei viitsi mögiseda inimestega läbi normaalseid fakte, mis eksisteerivad ainult nende ajus. Edasi peaks minema. Kas mu aparatuur pääseb kaugemale veel? Ehk on temaga saadud kõik, milleks ta oli võimeline? Olnuks muidugi rohkemaks. Pole saanud kasutada, olen rikkunud. Lehed sajavad läbi akna. Udukylm hall päev. Teil alles soe. Kyllap vägagi. Paari päeva eest oli jaaniusse. Nendegi aeg saab mööda. Tulevad Tartu näod ja jutud. Tarbetud tegemised. Kogu elu nagu Londoni udus. Igayks kellelgi jalus, igayks kardab kukkumist. Aga kõik peavad paratamatuseks. Eksistentsialistid on ainult selle nõmeduse ja kangekaelsuse teoreetikud. Olen öelnud, et see pole minu asi enam. Arvaku ja elagu! Mu meelest on see udu ainult iga inimese pahupidi välja pööratud sisemus.

Mu naine tänab terviste eest ja käskis tervitada. Loodan, et Teil on Taškendist rohkem, kui ise praegu näete ja loodate.

3. oktoobril 1963
Uku Masing

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist, dateerimata]

Suur tänu kirja eest. Oli abi. Kuigi minu küsimusel oli eelkõige teoreetiline tähendus. Lugesin nende päevade sees uuesti Teie „Neemed...“³⁴ läbi. Võin nüüd öelda, et saan sellest aru. Mõju oli tohutu. Kahjuks peab ta vist ainult hindi keelde tõlkimata jääma, kahel põhjusel: 1) hindi k. luules on kindel kujunditesfäär, kuhu eriti Teie omad ei taha hästi mahtuda; 2) mr. Tivari ei näi just kuigi sobiv mees olema nende ümberpanekuks, s.t. proosatõlke värsistamiseks. Haltuuravärsside jaoks võib ta küll passida.

³³ Omaaegne Saksa Demokraatlik Vabariik (Deutsche Demokratische Republik).

³⁴ Uku Masingu luulekogu *Neemed vihmade lahte* avaldati esmakordselt 1959. aastal Rootsis Vaba Eesti kirjastuse väljaandel ja 1985. aastal andis selle Eestis välja Maarjamaa kirjastus.

Tudengid on juba peaaegu kaks nädalat puuvilla korjamas. Meid sinna ei aeta. Urin praegu sanskritti. Gostejeva loobus minu juhendamisest, tal on suurelt osalt seegi meelest läinud, mida kunagi teadis. Paistab, et siin ei ole sügavat mõtet olla üle 1 semestri. Hindi keele praktiline oskus nii ei võlu, et ainult selle pärast siin passida, sanskriti ja tiibeti keelt keegi ei õpeta. Sanskriti osas aga kuluks ära paar kuud kellegi juhendamise all olla: süntaksi osas on tõsiseid raskusi ning korralik raamat selle kohta puudub. Peab vist proovima II semestriks kuhugi mujale üle minna, kuigi P. Nurmekundile³⁵ see ei meeldi — ta ju Taškendi fanaatik.

Võtsin ka veel Frauwallneri kätte. Loen Nāgārjunat. Te vist teate, et budhistide seas on legend, nagu päästnuks Nāgārjuna draakonite käest käsikirjad Buddha tõelise õpetusega. Mul ei ole selle vastu midagi öelda. Ainult kas tarvitsesid need olla käsikirjad v.m.s?

Te rääkisite kevadel, et Teid huvitaksid Taškendi käsikirjade kogud. Püüan Teid meelsasti aidata. Kuuldavasti pidid siinses Idamaade Instituudis tõesti suured ja väärtuslikud kogud olema. Paluks Teilt ainult täpsemat informatsiooni, mida ja mis kujul soovite? Meeleolu hakkab alla käima. Pole näha ka mingit paranemist, vähemalt lähemal ajal. Ainuke hea asi, mis siin on, on tartuliku väikekoodanluse puudumine. Samuti kohvikukultuse. Tšaihanaad on ikka midagi muud.

Soovin Teile selle taasleidmist, mille arvate kaotanud olevat. Tunnen end suure süüdlasena, et seni pole meelde tulnud, mida tol korral rääkisite. Sees on ta aga kindlasti. Tervisi samuti Teie abikaasale j.t.

L. Mäll

[Linnart Mällilt Uku Masingule Taškendist 10. oktoobril 1963]

10. oktoobril 1963

|| om mahāguro jīh ||³⁶

Saatsin täna Teile postiga Vostrikovi raamatu. Ostsin need mõlemad ära. Müüjal oli väga hea meel, tema senised pakkumised polnud vilja kandnud. Frauwallneril on *pratīyasamutpāda* siiski midagi ontoloogia poole. Rida figureerib ajas. Endine elu — praegune elu — tulevane elu (2-10-2). Rosenbergil on see ringkäik koguni ajas algusetu, inimene on määratud süütult kannatusele! Sama juttu räägivad ka Tšatterdži, Datta³⁷ ja Radhakrišnan (v.a. süütuse jutt). Ma ei leia, et seal

³⁵ Pent Nurmekund (16.12.1906 – 28.12.1996) — orientalist ja keeleteadlane, Tartu Ülikooli orientalistika kabineti rajaja ja kauaaegne juhataja.

³⁶ Originaalis devanaagari kirjas sanskritikeelne tervitus 'Om, auväärne suur õpetaja.'

³⁷ Satishchandra Chatterjee ja Dheerendramohan Datta — populaarse India filosoofia käsitluse (An Introduction to Indian Philosophy. Calcutta: University of Calcutta, 1939) autorid.

kaks rida oleks kunstlikult kokku jätkatud. Mu arvates on see väga terviklik seletus „Soseini“ tekkele. Ma ei oska seda veel hästi põhjendada, enne tuleks termine põhjalik analüüs teostada, tundub aga, et nii ta on. 10. liige, *bhava*, ei tarvitse sugugi tähendada „olemine“, pigem ta „tung olemas olla, tung end niisugusena säilitada“. 1. liige *avidyā* näitab, et järgmisi liikmeid ei tarvitse võtta mitte positiivses tähenduses, seega — näiteks 3. liige — *vijñāna* ei ole mitte tunnetus, vaid pigem „väärtunnetus“. Et aga see rida korruste moodi majas on, seda mõtlen ka mina. Tundub, et Rosenberg jt. on liialt arvestanud budhistlikke traktaate, Vasubandhut³⁸ jne., võtnud nende sõnu puhta kullana.

Termin „kannatus“ on sanskritis ja palis „*duḥkha*“, ta vastand — „*sukha*“ — õnn. Seega — „*duḥkha*“ peaks algselt tähendama õnnetust. Cappelleri³⁹ sõnastik annab järgmised seletused: *Ungemach, Beschwerde, Plage, Leid, Gram, unangenehm* (omadussõna). Verb, mis on talle kõige lähemal: *du — brennen, sich quälen, verzehren, beunruhigen, plagen*. Nõndaks. Verbi ja nimisõna vahelises seoses ei ole ma kindel, ei tunne nii hästi keeleteadust.

Üldse paistab, et tuleb lõpetada budhismi kohta kirjutatud teoste lugemine, ka tõlgete. Tuleb keel selgeks teha ja otsast peale hakata lahkama originaaltekste. Kui ainult semantikat rohkem tunneks! Ja seegi ei ole teada, mis keeles Buddha rääkis? Tol ajal oli ju P.-India veel draviidi hõime täis. Kas püüda termineid draviidi omadega asendada?

Tunnen Teile kaasa, et Taevaskojast lahkusite. Miks ei tarvitse aga tuleval suvel samasugune olemine tulla? Või veelgi parem? Ma mitte ainult ei usu, vaid olen veendunud, et Teie aparaatuur läheb väga kaugele. See veendumus ei ole niisama lihtne sõnade korrumine, vaid tal on kindel aluspõhi.

Tartu õhkkond ei mõju üldiselt soodsalt. Tunnen seda siin eriti. Saan Teist väga hästi aru. Seal arvatakse, et targad ja keerulised sõnad tähendavad tarkust. Võib-olla ka siin on nii, aga siin keegi sellega ei häiri. Ka Udam oma kogu advaitismi⁴⁰ juures ei arva nii. Keegi ei topi teistelt kuulnud, aga läbiseedimata fraase enda loominguna. Arvan, et Teie pääs on Tartust lahkumises. Tahaks Teile kaasa aidata. Ka mind on seal piinatud. Võibolla ka mina teisi ja Teid. Nüüd aga hakkab udu hajuma. Tean seda! Ja mitte ainult minus, vaid kõikjal! Ütleksin: on alanud loomingu uus etapp!

Kõike head Teile ja Te abikaasale

L. Mäll

³⁸ Vasubandhu — 4.–5. sajandi India budistlik filosoof.

³⁹ Carl Capeller (22.03.1840 – 17.07.1925) — Saksa indoloog ja keeleteadlane; Mäll viitab siin tema kuulsale sanskriti sõnaraamatule: Carl Capeller. Sanskrit Wörterbuch. Strassburg: Trübner, 1887.

⁴⁰ *Advaita-vedānta* — India filosoofia haru, mitteduaalsuse õpetus.

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 16. oktoobril 1963]

Sain Vostrikovi, tänan ja saadan natukene raha, et ehk vahel juhtub midagi huvitavat. Tänan kirjade ja lootuste või soovide eest. Pole mul Tartus inimesetunnet ja väsin olemast abstraktses maailmas. Luuletamine on mõttekam. Iga luuletuse taga on midagi. Filosoofiline väide pole avaram kasutatud termineist. Kirjutasin loengut Nāgārjunast ja justsama *śūnyatā*'st.⁴¹ Arvan praegu, et „abstraksioon“ on parim vaste aga, kesse teab? Oluline on ju seegi, milline emotsioon kuulub mõiste juurde mistahes keeles. „Vaga“ juurde ilmtingimata kuulub „vagane, vaikne“, teistes keeltes ei kuulu, täpset tõlget seepärast iial ei saa. Kas on *duḥkha* „õnnetus, kannatus“ just see kvaliteet oluline, mis meil iseendast kuulub nende mõistete sisse? Ja nii on iga terminiga. Semi keelte kohta ma enamvähem tean, milline kvaliteet on mõistele. Ikkagi enamvähem ainult! Oma keelt inimene ei tavatse panna tähele, aga kipub eeldama, et teised mõtleavad samuti. Aga saksa *fromm* pole meie „vaga“ ometi, sest ta on „tubli, tulutoov“ algselt ja seda põhja sakslane ei saa unustada. Mu meelest on semantika kõige huvitavam osa filoloogias, ehkki pole enam filoloogia. Buddha keelega on samuti nagu Jeesuse omaga. Kas Jeesus vahel siiski ei kõnele- nud kreeka keeles? Kas heebrea või arami keeles? Kreeka mõiste sisu tabamisest peab piisama, parata pole midagi. Ainult siis saab rohkem kui, nagu metanoia „pöördumine, meelega parandus“, on täiesti kindel, milline on heebrea-arami vaste.

Viivi Luike lugesin ja mõtlen, et kyllap käituvad temaga nagu Lehte Hainsaluga.⁴² T sirkusenumbriks varsti või siis olematustamiseks enne seda, kui keegi kardab võistlejaks. Sain lugeda mõnd Suumani⁴³ luuletust. Mitte ei taha. Veel hullem edvistamine kui pildid ja veel tyhjem. Koguni Reoli⁴⁴ kirjutab ehk ilusamalt ega teeskle nõnda. Ehkki teeskleb. Talutavamalt ometi.

Tallinnas lugeda on kurb. Kui keegi kuulajaist juhtub kordama mu mõtteid, siis see saab pahandada kõikide muude käest. Tarbetu mu jutt paratamatult. Yle- arune mina. Aga mul on hää meel, et loodate mujalgi udu hajumist. Teis endas nangunii selgus aina kasvab, sest pimedamasse keegi ei lähe tagasi. Ei lähe ka siis, kui kardab. Ainult minuga on lugu teisiti, sest aega mõistuse jaoks pole enam kuigi palju. Ja sedagi aega ei oska enam mõistlikult kasutada.

Kirjutan Teile lehekesel paar araabia tiitlit, kui viitsite mingil kombel lasta selgitada, kas Taškendis ehk neid on. Ise ei tea, kas on mõistlik mõelda, et ma nen-

⁴¹ *Śūnyatā* — ‘tühjus’, Nagārdžuna filosoofia keskne mõiste.

⁴² Lehte Hainsalu (sünd 1938) — Eesti kirjanik ja poliitikategelane.

⁴³ Aleksander Suuman (25.04.1927 – 19.04.2003) — Eesti luuletaja ja maalikunstnik.

⁴⁴ Oletatavasti Ants Reoli (1943–1993), kes on tõlkinud ka vene luulet, näiteks Pär- nus elanud poeedi David Samoilovi (kodanikunimega David Samoilovitš Kaufman, 01.06.1920, Moskva – 23.02.1990, Tallinn) loomingut. Vt David Samoilov. Hannibal Pär- nus. Vene keelest tõlkinud Ants Reoli. Tallinn: Eesti Raamat, 1983.

dega midagi saan teha. Esimene on üks raamat, milles 105 suufit nende tarkade lausetega loendatud. Kui pole just seda as-Sulamī't,⁴⁵ siis — ehk on taolisi hili-semast ajast (autoreid ei tea enam nimetada)? Teine on „Barlaam ja Joasaf“⁴⁶ — *Bilauhar na Iūdasaf*. Võibolla, on Taškendis olemas selle trykk (Bombay 1889) või käsikirju? Sain Jeruusalemmast leitud gruusia teksti tõlke ja nyyd mind ta jälle kummitab. Loodetavasti ei ole Taškendis midagi ja ma võin vaikselt jälle unustada. Kui on ja see lõbu mind päriselt ei laosta, siis palun mikrofilme, fotokoopiad tulevad vist kallimad.

Aegamisi rahutus ja kibedus Tartu pärast muidugi taltub. Tulevast aastast ei usalda mõelda. Abstraktne mõtlemine on mulle vahendiks loobuda mõtlemisest enda ja oma võimetuse yle elada seda elu, mida tahaksin. Mine tea, ehk kättemak-suks, muile: kui mul pole võimalust Elada, siis ärgu jäägu neile võimalust enam-vähem uimaselt eluleda! Mine tea, kas on? Iga halisemine on tarbetu ja iga lootus asjatu. Peaks hoolima ainult Elust. Aga ymberringi ja Tallinnas ei näe muud kui saamahimu ja auahnust koos kadedusega. Miks peab sääraseid olendeid nimetama inimesteks? Kurb, et iga selline halisemine kõlab ylbus. Kuigi on ainult kannatus. Soovin Teile rõõmu ja selguse jätkuvat selgumist. Mu naine tänab ja tervitab.

16. oktoobril 1963

Uku Masing

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist 26. oktoobril 1963]

26. okt. 63.

Palju tänu kirja ja heade soovide eest! Mõni päev tagasi käisime rektori juures. Lubas hakata stipendiumi maksma ja ka üliõpilaspiletid anda, et sõit lennukil odavam tuleks. „Abstraktsioon“ *šūnyatā* vastena oli mulle mõnevõrra ootamatu-seks. Štšerbatskoi ju tõlgib selle relatiivsuseks. See vist on aga tänapäevasusele lõivu maksmine. „Abstraktsioon“ näib siiski paremini sobivat, olgugi, et ma veel pole seda mõistet läbi elanud. Enne aga ei saa täpselt otsustada. Nägärjuna oma olemise-mitteolemise jm. mõistete sõdimisega vist aga ikkagi sõdib abstrahheeritud maailma(pildi) vastu. Pean veel ootama, enne kui midagi öelda saan.

Alustasin prooviks Nägärjuna tõlkimist. Esialgu nendest, mis Frauwallneril olemas. Püüdsin väga täpselt terminite mõtet tabada. Vast leidsin midagi juurde? Saadan Teile kohtumõistmiseks, kas tasub jätkata? Keeleõppimise jaoks kindlasti vist. Grammatiliselt on võrdlemisi kerge. Kui Te peaksite huvi tundma tiibeti teksti vastu, siis võiksin ära kirjutada ja Teile saata. Muide, Frauwallneri tõlge

⁴⁵ As-Sulamī — Abū ‘abd-al-Raḥmān Solamī, (937–1021), sufi teoloog, hagiograaf.

⁴⁶ Gautama Buddha eluloost inspireeritud kristlik pühakulugu, mis on tuntud mitmes keeles eri versioonides.

tundub väga korralik ja täpne olema, Štšerbatskoi oma on aga tõhusa ümber-
töötamise saanud.

Elan praegu Nāgārjuna tähe all. Teda ikka ja jälle lugedes saab jälle midagi uut
leida. Kasvõi sellesama 25. pt. 9. 19. ja 24. olid mulle suureks avastuseks. Praegu
enam mitte, sest nad on juba sisse elatud. Formaalselt võttes ei olnud aga ju seal
midagi uut.

Kummitab millegipärast üks mõte: kas inimene kujutab endale minevikku
õigesti ette. St., ta peaks minevikust mõeldes mõtlema „tagurpidi“, tegelikult oleks
see vist aga õigem mõtlemine.

Araabia käsikirjade kohta loodan peagi andmeid saada. Kõik ei olene muidugi
minust. Ülikooli raamatukoguski on siin palju vanu ja uusi araabiakeelseid asju.

Väga veider on vaadata seda meie suurt sipelgapesa. Kõik tormavad kuhugi,
kõigil tõsised näod ees, kõik on targad liigagi. Ometi on siinsamas see, mis peaks
olema. Meel läheb jälle kurvaks. Õnneks on juba hiline õhtu, teised juba maga-
vad. Kiusab ka mõte — mispärast? Miks ma olen Taškendis? Miks õpin sanskritti?
Miks muud? Paljudel on selge eesmärk: üks tahab Indiasse minna, teine keele-
teadlaseks hakata, kolmas tõlgiks jne. Võibolla on neil õigus. Parem on aga olla,
kui sipelgapesale ei mõtle. Tuleb juua oma karikas põhjani. Kui sel üldse põhja on?

Mis vahe on Bodhisattval ja Buddhal? Radhakrišnani jm. seletus ei rahulda.
Kas ka Jeesuse õpetuses analoogiat on?

Kui Teil on võimalik saata oma luuletusi veel siia, siis oleksin väga tänulik.
Peale Teie omade on Eestist veel vaid nüüd Luik, kes mulle meeldivad. Ja ega
mujalgi palju pole.

Kui vähe on vaja, et inimene oleks õnnelik. Ja kui palju on vaja, et ta oleks
õnnetu. Ometi on seda paljut maa peale vist liialt laiali puistatud. Kuigi Jeesus
kurvastas inimeste pärast rohkem kui nad ise.

Teile taasleidmist soovides! Tervisi abikaasale!

L. Mäll

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 5. novembril 1963]

Saatsin Teile bhikkhu Amritananda⁴⁷ ootamisepäeval luuletusi. Nyüd, pyhapäeva
õhtul, pärast ta ärasõitu, on enne Tartu sõitu veel natukene aega alustada temast
ja Teist. Rääkisin talle Teist ja ta on nõus tegema kõik võimaliku (kui oiivalised
on ta võimalused, ei tea!) Teile või minu aitamiseks. Kirjanduse ja muu suhtes.
Ta on kyll theravadin ja Nāgārjuna nimetamine talle just erilist rõõmu ei valmis-
tanud. Käskis kirjutada Teid temale: „Bhikkhu Amritananda, Nepalese Embassy,

⁴⁷ 1940ndatel loodud Nepali theravaada sangha üks juhtidest. Tema Tallinna visiidi
asjaoludest ja tagamaadest ei ole teada.

(=? नेपालское посольство), Moscow“ ja mainida soovitud raamatud, võimalik, et tal hankimisvõimalust on siiski kõigeiks, sest ta on ka Vice-President of World Fellowship of Buddhists.⁴⁸ Mu meelest ta on väga kena inimene, kuigi ehk ta sihiks on pigem hankida oma rahvale haridust kui meditatsioon. Saime väga hästi toime, peaaegu sõpradeks ja seepärast mu nime mainimisel ta tõenäoliselt teeb kõik, et hankida Teile „võimalikke võimalusi“. Tõlgiks tal kaasas oli Glazov⁴⁹ (tamiili mehi), kes kiitis väga Toporovi.⁵⁰ Kyllap ka see mees edaspidi võtaks Teid tõsiselt nagu mindki. Sest muidugi on nõnda, et mul enam palju pole nii mõistlikest ja meelejärgseist inimesist, Teile tulevikus neid läheb vaja. Sääraste hulgas ei tule kurtmist kysimuse üle: milleks õpite yht või teist. Nähtavasti on Moskvas rahuldavaid inimesi ometi rohkem kui mujal, liiatigi Tartus.

Olen väsinud neljast päevast kolamisest paljudel kohtadel ega looda väsimuse kahanemist. Tartus algavad teissugused raskused ja uusi muidugi sugeneb aina juurde, kuid midagi ei kergene. Ei tunne millestki rõõmu ega tea, milleks tundagi. Rõõmsaid luuletusigi pole kellelgi õieti vaja. Olin väga masendunud avastades hiljuti, et 1938 olen peaaegu öelnud sedasama, mis 1960. Pole jõudnud edasi kybetki nii pika ajaga. Nyüd ei saa jällegi kaugemale enam 1960 tasemelt või punktilt. Seepärast olemine on nii tarbetu kui aga olla saab.

Täna väga selle granaatõuna eest, mis mind ootas Tartus. Hulk aega pole olnud, ei mäletagi, kuna teda maitsesin.

Ja nyüd siis Nagardžunast, kuigi mu märked ehk on lausmõtted. Kyllap päämine on 1.2: ons Teie tõlge õige või Frauwallneri? Teil „mida peab“ *nāib* olevat relatiivlause „nirvaana“ seletuseks ja ometi „selle“ võib jällegi olla ainult nirvaana. Kyllap ainult sõnastuse kysimus. Fr. tundub mulle mõistetavam. Tiibeti tekstist siin kyll oleks näha, kuidas sobivaim tõlkida eesti keelde. 11 on „beides“ vist Fr. lisand? Aga lõpul Teil vist siiski puudub üks lauseke. 12 kas „teineteisest“ on õige või Fr yldisem väljend? 15/16 eituse ehk „olla ei olemine ega mitteolemine (?olematus)“ oleks lihtsam ehk, või ette veel seletav „yhtaegu, korraga, koos“. Kas 16 „kes tõestaks“ või „mis tõestaks“? Kas Fr on selle kaarika⁵¹ tõlkinud õieti ja mõistnud teda? Ehk tiibeti tekst aitaks. 23 ehk oleks parem „mis on see, mis on muu“, lõpul „ei kumbki neist“. Muidu on tõlge ilus ja mõistetav. XXV, 9, 19, 24 on tõesti targad kaarikad, nagu XV, 5. Oleks kyll kena, kui tõlgiksite ta terveni. Kui tiibeti teksti ära kirjutamine ei võta kaua aega, siis kaheldava üle otsustamiseks temast oleks abi kyll.

⁴⁸ 1950. aastal Sri Lankas loodud rahvusvaheline budistlik organisatsioon.

⁴⁹ Juri Glazov (Юрий Яковлевич Глазов, 1929–1998) — Vene indoloog ja tõlkija, tamiili keelte ja kirjanduse uurija; emigreeris hiljem Kanadasse.

⁵⁰ Vladimir Toporov (Владимир Николаевич Топоров, 05.07.1928 – 05.12.2005) — Vene indoeuropist, semiootik, Tartu-Moskva semiootikakoolkonna üks rajajaid, kellega Mäll hiljem tihedalt läbi käis.

⁵¹ *Kārika* — sanskriti keeles ‘värss, värsirida’.

Minevikust mõelda tagurpidi: kas see pole kuskil ettekirjutus mediteerijale? Ma kord soovitasin loengul vändata tagurpidi filmi yhesuvise taime elust ja mõelda, kuidas siis tuleks kausaalsusega ja, millised „tervemõistuslikud“ seletused inimene leiaks sellele protsessile. „Tervemõistus“ leiaks viimati kindlasti, kui paari sellist filmi vaadata, siis ehk midagi muutub inimeses.

On parem olla, kui sipelgapesale ei mõtle. Kõik „maised sihid“ on tyhjad ja poolikud, sest igayhe järele võib panna: „mis siis edasi?“. Ainult selline siht, mille järel pole enam sellel kysimisel mõtetki, on mõttekas. Tean, mida tahate, loodan, et saate nõnda nagu tahate. Mina saanuksin, nyyd tundub, et ei iial enam selles elus. Minu terminoloogias: Elada Teises Maailmas, Nägärjuna öelnuks vist, Nirvaanas, Jeesus Jumalariigis. See pole muud kui üks teine pind, kõik võib näida jäänud samaks, kõik on ometi teisiti. Võib-olla, yhe aasta (kõik poolikud päevad liidetult) olen saanud selle Teise Maailma äärel silmitseda. Kaugem ta pole tundunud iial kui praegu, kyllap aina kaugeneb nyyd. Ei ole näha ega loota võimalust vastupidiseks või tõugetki Teise Maailma poole. Võin ainult pyyda meenutada, milline ta oli. Tuhmub aegamisi kõik, sest mäletades tean: võinuksin minna sygavamale Teise Maailma, jääda sinna. Võinuksin kogu eluaja Elada Temas! Meenutada on kurb seepärast ja kibe. Ei julge, sest nutta ei taha.

Väga vähe on vaja, et inimene oleks õnnelik, veel vähem õndsuseks. Aga just see „vähe“ on see, mida inimene ei pea taotlemist väärt. Kellele võimu, kellele au, kellele rikkust või mööblit, rõivaid, seltskondlikkust „hubast“ olemist ja veelgi suuremaid väärtusi. Seepärast maailmas ongi paljut nii liialt laiali, et nende sihtide taotamist⁵² ja saavutamist alati takistab nende piiramatus. Võimu võib alati olla veel rohkem ning muude sihtidega pole lugu teisiti. „Vähe“ on seepärast sageli hoopis võimatu, et kaasinimeste hulgas pole kedagi, kes taotaks sedasama. Ikka midagi muud. Juba veerand sajandit tagasi kirjutasin, et esmalt tuleb kurja algpõhjus kaotada: „kristlik“ või mistahes patriarkaalne lastekasvatus, see iidne perekonnastruktuur muuta ometi kord kristlikuks. Aga XX s-il seda ei juhtu. Ehk on a 2963 lugu teisiti? Inimesed ei taha taibata, kuidas nad hävitavad laste elu juba ette. Olgu või sellega, et mängimishimu asemele soetavad mänguasjade saamise himu. Mees ja naine peavad koos kandma ka elu raskusi. Kena dogma, keegi ainult ei mõtle, et enamik „eluraskusi“ tuleneb yhisest majapidamisest või sellest, et inimesed peavad ka siis olema kahekesi, kui nad on tigidad või mornid mistahes põhjusel. On kymneid selliseid lollusi, mis nagu aretatud just selleks, et inimesed ei saaks olla õnnelikud lihtsaimaski mõttes.

Kaua aega mul oli ainult inimestest hale. Nyyd on sageli hale oma raisatud elust. Võinuksin Elada ja muud pole tahtnudki. Aga minuvanuste hulgas polnud ega ole minutaolisi. Pole mulle enam abi sellest, et noorte hulgas on Elada tahtjaid. Ainult hale vaadata, kuidas nemadki tasapisi hävitatakse, sest teissuguseid

⁵² Taotama — murdes (kätte saada) püüdma; katset tegema.

on liig palju rohkem. Haledam ometi, kui silmitseda oma raisatud elu, lepiksin, kui näeksin kellegi pääsevat. Aga sellegi nägemiseks peaksin veel mõnikymmend aastat vähemalt [elama]. Pole lootust nähagi enam.

Vist olen ikka veel väsinud Tallinnast. Kriteeriumiks mul alati: kas on millestki luuletada? Kui pole, siis pean end väsinuks või surnuks. Halisen ylearu. 'Normaalne' inimene mu asemel ehk leiaks põhjust mingiks rõõmukski. Aga nende sihid pole minu siht, nende rahu minu rahu. Parata ei midagi!

Loodan, et saate olla rõõmus ja täis meelekerget. Ehk olete Teiegi neid, kes võivad pääseda ometi. Tahaksin väga selles veendes surra. (Kas Bodhisattva pole ainult see maailmas korduv isik, kes on andnud töotuse kord tulla Buddhana lunastama kõiki. Elude vaheaegu ta peaks viibima mistahes taevas: *Vajradhvaja-Sūtra (Śikṣāsamuccaya)*.⁵³ Kristluses analoogset pole.) On kyll mõtetu pyyda seda yht rõõmu kuidagi tingida välja Jumalalt. Aga Teie ka ise ju igatsete sama.

Mu naine tänab tervituse eest ja käsib soovida Teile rahulikku meelt. Mina viimati veel loodan, et Teie ei jäta kirjutamata Amritanandale ega vabanda end puuduliku ingliskeele oskusega vaikima.

5. novembril 1963

Uku Masing

[Linnart Mäll Uku Masingule Taškendist (Moskvast?) 26. novembril 1963]

Om⁵⁴

Olen Teile väga tänulik kõige eest, mida olete meie heaks teinud. Raske öelda, mis oleks saanud, kui Teid poleks olnud. Ei tea ma praegugi, mis tuleb. Mõnikord tundun endale viimase lurjusena, kes inimestele ainult pahandusi ja muret teeb. Miks aga? Ei taha uskuda, et see, mis oli, tekkis profaansel pinnal või jäi sinna. Kuigi ma olen valmis seda taluma! Midagi oli aga teistmoodi.

Siin imestati, kust ma niipalju energiat olen saanud. Võibolla sugereerin endasse seda? Tööd tuleb veel palju teha. Venelased hakkavad buddhistlikku antoloogiat välja andma. Sinna tuleb veel nädala-paari jooksul üht-teist tõlkida.

Parimaid tervitusi Teile ja Te abikaasale!

26. nov.

Linnart

P.S. Palun, ärge unustage Aimet!

L.

⁵³ *Vajradhvaja-sūtra* — mahajaana suutra, mis kõneleb bodhisattva ideaalist. Suutra täistekst pole säilinud, seda teatakse tsitaatide järgi India 7. sajandi budistliku filosoofi Śāntideva teosest *Śikṣāsamuccaya* (*Õpetuse kokkuvõte*).

⁵⁴ Originaalis devanaagari kirjas.

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 19. detsembril 1963]

Olen väga rõõmus, et tunnete end nii vaba ja õnneliku. Umbes nii nagu ma 30 aasta eest Preisi Riigiraamatukogus. Loodan, et Teie abikaasa saadetud telefoni-number lahendab elamisvõimalusegi. Mu õemees lubas neljapäeval (täna) helistada sellele Jakobsonile ja kõneleda Teist. Ehk läheb siis kõik korda!

Eks ma ju ammu saatnuksin Teiega Konradile tervisi. Andsin Tartus talle kõik oma äratrykid. Et ta nii pika aja pääle sõnakestki mulle ei öelnud, arvasin ta leidnud mu ylearuseks ja ohtlikuks. Nyyd siis lugu ongi rumalasti. Kyllap ta mõtleb, et Teie ylesite omapärast talle mu tervituse. Kahju on, aga seda ei muuda midagi. Eks ma varsti siis Roerichi instituudile⁵⁵ Teie kaudu läkita kuidagi sobivamad. Vaevalt neid sinnagi vaja, aga olgu päälegi. Ainult „Barlaami“⁵⁶ enam pole.

Saadan Teile ka Taškendist tagasi saadetud kirja. Ehk mõni lause pole iganenud? Pjatigorski⁵⁷ kiri mind kuidagi väga liigutas. Et inimese põhjas on midagi talle endale pooliti aimatamatut. Katsun talle varsti vastata, kuigi olen ysna lagunenud väga mitmel põhjusel ega tunne, et mul midagi oleks öelda pääle teiste inimeste tervemõistuslikkuse päälesunnitud endapiinamise.

Olen maininud Teile skisofreenik Salumit.⁵⁸ Läänud neljapäeval või reedel ta väga eksalteerunult ja ärevil hilja õhtul käis mu juures. Pyydsin kõneleda rahustavat: maailma muudavad noored, kui vanad surevad eest. Kinnitas ju kogu aeg, et midagi tuleb teha! Syydistan end, et ei kysinud, kuidas ta sõidab tagasi Põltsamaale, ons tal rahagi. Oli läinud kinno, hakanud säääl rääkima (kyllap lunastusest) ja myrgeldama. Siis ylikooli kohvikus samuti. Säääl syydanud oma kuue põlema. (Rääkis vietnamlasist, ylesin kyll, et meil taolist tegu peetaks ainult hulluseks.) Istus siis miilitsa keldris teisipäevani, kujutella võib, millises olekus ja tingimisis. Antud ainult mõned lonksud vett. Olnud väga rõõmus hullumajja toodult. Mulle tundub, et ta nyyd on hävitanud oma viimase pääsemisrajakese ning ta enam ei „saa jalgu alla endale“.

Võibolla, pole parem mu lugu. On ainult etaminaali⁵⁹ hävitamisaktiivsuse loiu-tamiseks. Ei tea, mis saab. Kõige lähedasemad inimesed on mind sundinud hävitama usku, meelegergust, lootust ja armastust. Pole mul kellelegi anda julgust ega

⁵⁵ Masing mõtleb siin ilmselt Moskvas Orientalistika Instituudis asuvat Vene tibetoloogi ja budoloogi Juri Roerichi (Юрий Николаевич Рерих), ka George de Roerich (16.08.1902 – 21.05.1960), memoriaalkabinetti.

⁵⁶ Ilmselt on siin mõeldud Masingu artikli „Barlaam and Joasaphat“ (koos Kaide Rätsepaga) äratrukki. Vt *Communio viatorum*, 1961, Vol. 4, nr 1, lk 29–36, Praha.

⁵⁷ Aleksander Pjatigorski (Александр Моисеевич Пятигорский), ka Alexander Piatigorsky (30.01.1929 – 25.10.2009) — Vene indoloog, budoloog, filosoof ja semiootik; Linnart Mälli hilisem sõber ja õpetaja; hiljem elas ja töötas Londonis.

⁵⁸ Masing mainib siin hilisemat vaimulikku, teoloogi ja poliitikut Vello Salumit (05.06.1933 – 30.11.2011).

⁵⁹ Tugeva toimega unerohi.

lootust, sest just selle pidin kustutama endast. Tõenäoliselt jaanuaris enam Tallinna ei lähe, võibolla, lasen enda vallandada Konsistoriumi teenistusest yldse. Nagunii on ka varsti kirikul lõpp (kubatuuri maksud hoonete eest kohutavsuured), mind on kuidagi sunnitud lahkuma enne sellelt hukkuvalt laevalt. Võiksin vist järjestada, kuidas kõik *второй план*⁶⁰ suunas liikunud noorukid hulluvad. Mõned vanad neid lihtsalt kohtlevad vaenlastena, minu „jyngritena“. Ja mul pole anda neile midagi muud kui seesama Max Plancki⁶¹ kibe lohutus, mida pakkusin Salumile. Nähtavasti keegi ei taipa, et nad vajavad julgust. Nähtavasti ei hooli lähedased sellest, et minagi olen alati vajanud. Ei ole mõtet sellest pikalt lobiseda. Mu viimane lootus, et mulle selles maailmas võib olla, et mul oli ja võiks olla Jumal = armastus, on narristatud kildudeks. Mu meelest on nõnda: kui inimene ise teist ei aita ega taha aidata, siis ta peaks lubama, et seda teeb keegi teine. Aga ei mõelda nõnda. Hulk inimesi on kuidagi minu tõttu vähe või väga õnnetud. Suutnuksin nad kõik hoida rõõmsad ja julged. Aga seda ei lubatud. Vahel olen kaalunud, kas ma ei peaks iga sellise *второй план* nooruki naist manitsema ja seletama, mis on nende meestele oluline. Aga seegi ei aitaks, oleks õpetuse tulemus. Vaja on spontaanset taipu. *Второй план* tydrukutega tuleb lugu veel halvem. Kolme tean, Viivi Luik arvatud kaasa. Aga on mõttetu mõelda nende saatust, tean ju samuti nagu nende noorukite oma.

Ei ma mõtle palju iseendast. Kui Jumalal mind vaja, siis Ta kuidagi hoiab mu elus mistahes tingimuses. Kui pole, mis siis ikka! Peaaegu aasta olen võinud tunda, mis on Jumal = armastus. Pean selle mälestusegi hävitama, aga sellega koos kogu oma vaimu? Mõned inimesed võivad siis olla rahuldatud, ehkki mitte nõnda nagu nad lootsid.

Vist on see kurb ja õpetlik lugu nagu kogu mu elu. Õpetus on selles: kui tunnete, et olete kuulnud Jumala häält, ärge siis iial võtke tõsiselt inimesi, kes pyyavad Teile selgitada, et see on Teie oma illusioon. Sest need inimesed ei usu Jumalat, ammugi siis, et Ta praegu kõneleks inimestega. Kui kelleski näete Jumala nägu ja see keegi Teis, ärge siis hoolige inimestest, kes pyyavad Teid veenda, et selle taga pole muud kui kirk madalaimal astmel. Inimene, kes näeb Jumalat, ei saa olla madalaimal astmel allpool inimest.

Võibolla, et on ylearune sellist kirjutada liiga vara, sest ma pole veel suremas või minemas hullumajja. Siis oleks jälle hilja. Kõik pole ju kurtmiseks kellegi ega millegi yle. Maailm on nõnda ja jääb. Lohutas ainult, et midagi poleks aidanud Salumit. Ta oli juba viis päeva enne hulkunud Tartus, maganud jaamas, EPA saalis

⁶⁰ *Второй план* — ‘teine plaan’. Masing mõtleb siin tavamõtlemisest ja konventsioonidest eemaldumist, nende ületamist, teispoolst.

⁶¹ Max Planck (23.04.1858 – 04.10.1947), Saksa füüsik, kvantteooria üks loojatest, tuntud ka oma avalduste poolest teaduse ja religiooni sünteesi kohta. Millist tema „kibedat lohutust“ Masing siin silmas peab, ei ole teada.

ja muil võimatuil kohtadel. Olevat praegu maniakaalselt rõõmus, kuigi parandavat maailma säälgi. Karistab neid, kelle pääle teised kaebavad.

Võibolla, Teie naine ei saa sõita uueks aastaks, sest arst oli ta kirjutanud tööle mu naise vabal päeval juba 24. detsembril! Mu naine oleks lindudele palunud kanepi ja päevalille seemneid. Natukene Harari⁶² kohvi oleks huvitav, piisaks ju 100 grammistki. Ta ehk tuleb läbi meilt enne sõitu.

Palun tervitada Pjatigorskit ja tänada, eriti „väga kauge mineviku“ ja „tuleviku“ eest. Mulle meeldib, et need talle on reaalsed. Palun Konradilegi soovida hääd tervenemist ja tervist ning, kui peate vajalikuks, seletada talle põhjus. Ei tahtnud, et ta peaks tuletama meelde, kes on see võõras inimene. Loodan, et Teie rõõm ykskord pysib ometi midagi vabalt teha. Pysib ega kao. Tiibeti keele saate varsti nii selgeks nagu ta mul iial pole olnud. Siis on lugeda kohutavalt palju ja huvitavat. Oleksin väga tänulik, kui saaksite vaadata, kas Lenini raamatukogus on C. S. Lewis, *Out of the Silent Planet*,⁶³ F. Werfel, *Star of the Unborn*,⁶⁴ B. Russell,⁶⁵ *Nightmares of Eminent Persons* ja mis sääl olemas yldse Charles Williams,⁶⁶ J. D. Salinger,⁶⁷ J. Wyndham,⁶⁸ James Hiltonilt.⁶⁹ Kõigega pole kiiret. Olen rõõmus, et näen Teid jaanuari lõpul.

Soovin Teile rõõmsaid jõulupyhi maal, kus neid pole ning mu naine käsib öelda just sedasama. Olgu ainult rõõmu, sest maailmas on kannatust nõmedusest liiga palju.

19. detsembril 1963

Uku Masing

⁶² Harari on Etioopia osariik, sama nimetus on ka kohvisordil.

⁶³ Clive Staples Lewis (tavaliselt kasutatakse nimekuju C. S. Lewis 29.11.1898 – 22.11.1963) — Iiri kirjanik ja õpetlane. Ta on tuntud kristliku apologetika, kirjanduskriitika, keskaja kirjanduse alaste tööde ja ilukirjandusteoste autorina. *Out of the Silent Planet* (1938) on tema „Kosmosetrioloogia“ esimene raamat.

⁶⁴ Oletatavasti Franz Viktor Werfel (10.09.1890, Praha – 26. 08.1945, Beverly Hills) — Austria-Boheemi kirjanik. Ulmeromaan *Stern der Ungeborenen* (*Star of the Unborn*) avaldati 1946. aastal postuumselt.

⁶⁵ Bertrand Arthur William Russell (18.05.1872 – 02.02.1970), Briti matemaatik, filosoof ja loogik.

⁶⁶ Sellest perioodist on teada vähemalt kaks samanimelist kirjanikku. Üks neist oli Briti kirjanik ja teoloog Charles Walter Stansby Williams (20.11.1886 – 15.05.1945), aga kui lähtuda teistest Masingu nõutud raamatutest, võib arvata, et tegemist on ikkagi USA autori Charles K. Williamsiga (13.08.1909 – 05.04.1975), kelle teoseid liigitatakse *noir fiction*'i alla.

⁶⁷ Jerome David Salinger (19.01.1919 – 27.01.2010) — USA kirjanik.

⁶⁸ Oletatavasti John Wyndham (10.07.1903 – 11.03.1969) — Briti ulmekirjanik, kes on mõnes romaanis kujutanud postapokalüptilist keskkonda.

⁶⁹ James Hilton (09.09.1900 – 20.12.1954) — Briti kirjanik, kelle romaani *Lost Horizon* (1933) tegevus toimub müütilises Šangrilas, mis on kujutatud asuvat Tiibeti Kunluni mäestikust.

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust, 8. jaanuaril 1964]

Täna kirja eest ja kõige eest. Võibolla, et eriti reageerimise eest nõnda teaterkirikus ja rõõmu ning vabaduse tundmise eest. Sest sama taotlejaist ja milleski taolisist mõni ikka peab olema rõõmus, et millelgi maailma nõmeduses jääks alla pind. Muidu on kõik üksainus mudajärv, meri või ookean, kui seda näha ainult yhelt või kahelt kyljelt yhtaeagu, siis — see mind veel ei raba. Olgu kõik mõttatud sõjad nende õudustega ajaloo algusest, inkvisitsioonid kustahes, tobeduse levitamise ja mõtle-mise hävitamise kampaaniad, eurooplaste poolteist tuhat aastat kestnud tõrkumine Jeesuse vastu, kes on pandud õigustama orjust, sõdu ja igasuguseid iganenud yhis-konna vorme. Aga, kui kogu selle rämpsu pääle panna tõik, et inimese mõistus on yliõrnike instrument ja pisimgi viga või väär kasvatus ta võib hävitada (yks pastor kyll söandab ikka veel väita, et mõistus eluneb sydames!), et teda tuleks hoida, et teda oleks ainult pisut rohkem vaja kasutada kogu inimkonna hääks — siis ma kõike ei jõua taluda. Kiidan õnnelikuks inimesi, kes kõigest teavad ainult yksikuid segaseid punkte, suutes enamasti unustada needki. Tean liiga palju „fantaasia“ on säärane, et mu ‘vaimusilmad’ näevad kõike. Mu usutunnistuse teine punkt (neli neid on) kogu selle jubeduse ees vaarub. Ehk on viimati nõnda, et Jumalat inimese mõistus põrmugi ei huvita? Ehk see on mingi mängu yks kaasnähtusi ainult ja yliyrikene? Siis varsti kahtlen kolmandaski: kas ikka Jumal armastab inimest ja tahab teda päästa inimesemaks? Kogu elu otsa aina needsamad kahtlused ja kannatamine inimkonna pärast. Uppumine sellesse või iseenda kyyndimatusse, võimetusse öelda midagi või teha selle jubeduse muutmiseks. Wellsi⁷⁰ rohelise udu lootmise vang lapsepõlvest saadik. Kõik need on sõnad ainult. Õuduse tõelisust ehk ometi aimate. Rohelise udu lootus, Jumala halastuse ootamine. On imelik mõelda, et yks inimene siiski mu tõstis välja sellest mõneks ajaks Teise Maailma. Nõnda meie nimetasime seda enamasti. Seepärast mind Pjatigorski või Toporovi *второй план* kuidagi rabas. Et muud inimesed on seda saanud kogeda ehk kuidagi teisiti. Võibolla, et siiski ainult nõnda nagu mina vahel suutsin ja pärast teadsin, et kõik on mu enda töö, ainult autohypnoos. Pärast veelgi koledam kõik Aga Teine Maailm ei olnud autohypnoos. Teda ainult ei tohi olla. Teie vist pole mind näinud ega kuulnud Teises Maailmas olemisel. Kui Teile läinud kevadel rääkisin ja mõlemad unustasime, siis kuidagi sattusin Selle piirile. Kõik sõnad Ta kohta on sisutud, sest Ta on yhtaeagu ime ja ometi lihtsam kõigest tavalisest. Et ma väga selgesti tean, mis on autohypnoosiga saavutatud vabaduse ekstaas, tean nende olekute erinevustki.

On tõsi, mult on ainult jõudu võetud, aga siis mulle anti. Ja seepärast siis olin tõeliselt vägev ja rikas. Piisanuks anda kõigile, kes vajasid. Enamasti vajati kyll kiitvat hinnet mistahes enamvähem tyhisele mängule. Vähesed midagi said. Mõneks

⁷⁰Ilmselt peab Masing silmas Briti ulmekirjanikku Herbert George Wellsi (21.09.1866 – 13.08.1964). „Roheline udu“ on pärit Wellsi romaanist *In the Days of the Comet* (1906).

ajaks. Kõige rohkem jõudu on võtnud inimesed, keda võiksin julgustada, aga siiski ei saa. Näen nende tulevikku ja ennustada ei tohi, sest siis muutuksin mina selle määrajaks. Seda enam, et nad poolteadlikult aimavad isegi ning ma ainult kinnitaksin ja ometi peaksin vastutama kuidagi nende meelest. Kaplinski⁷¹ on nyd paar korda käinud yhega, keda ta mu meelest armastab ja „päästab“. Ei tea kumba rohkem, vist vaheldumisi. Aga ma ei või neile kahekesi ega yksikult iial öelda midagi nende kahe kohta ega muud. Tean, sest naine on seesmiselt nii nagu mina umbes samas vanuses. Tead, kuidas võib pääseda sellest mõttetust „enda“ närimisest, mis ometi pole „mina“. Kaplinski, paraku, ei tea, mis on „enda“ närimine ja teoreetilise tarkusega budhismist või kristlusest, mingi õpetamisega ta selles toimingus midagi ei muuda. Saan ainult halastamatult kiusata Kylliki⁷² hindajat, kohtumõistjat, prokuröri — kuidastahes nimetada seda skeemat või tonti, mille inimene on konstruunud otsustajaks. Muud ei midagi. Millised kannatused tal veel on ees, kui palju lootmisi ja lootmatusi, mis sellest kõneleda. Kahju on, et pole näinud sattunud kokku kaht samasugust. Tean ju, mis juhtub siis. Tean hästi, kui hädas Kylliki on ja millise kibedusega ta edvistab oma „aususega iseenda ees“. Mida sellest nii palju kirjutada. Teie ei kuulu kummagi tyypi ega kokku Salumiga, ehkki diagnoos Salumi suhtes on enamvähem õige. Ei oska öelda, kui oluline talle on, et „tema“ teeb. Olulisem ehk, et midagi oleks maailmas nii muudetud nagu tema „mina“ tahab. Selle skisofreeniku joone kõrval veel teine: naiivne eeldus, et yhe inimese yhest teost muutub kõik. Aga muidu ta pole päris skisofreenik, mõtlemine ei ole veel, hoolimata paljudest kordadest, kuigi defektne. Ei ole palju ahtunudki. Võiks olla pigemini maniakk. Pidi olema väga rahutu, nõudlik ja tyytu haige. Pole käinud vaatamas, arvan, et mu nägemine teeks ta veel rahutumaks ja pikendaks haiguse aega. Miskipärast olen yсна kindel, et Teie „minaga“ ei juhtu nõnda. Teile pole enam nii oluline maailma muutmise ja sellepärast pole vaja vaevelda selle „mina“ legitimatsiooniga, kes tahab muuta. Seega on „mina“ kõrvaline tegur Teile ja olete vaba muuks. Aga säärased inimesed pidevalt korrastavad maailma (absoluutsed skisofreenikud) või „end“ ja maailma vaheldumisi, et mingi osa „mina“ sees tunnistaks „mina“ õigustatuks ja õigeks muutma (nagu Salum). Kui neil ei jää muud yle, siis hävitaksid enda maailmast, sest siis oma meelest nad on endale tõestanud, et nad olid väärt muutma. See mõtteviis poleks veel päris haige, aga siia lisaneb, et nad usuvad sellisel endatapul olevat ihaldatud tulemuse kogu maailmas.

Loodan, et pole halb ega vigane ega koormaks Teile see, kes olete praegu. Ytlete, et see on minu töö, aga nõnda lugu just pole. Olin ainult Jumala vahendiks kuidagi. Muidugi olnuks õigem, kui selleks vahendiks olnuks keegi naine. Tean ju, mis siis erineb. Kunagi kauges „tulevikus“, mingis kujuteldamatus elus tean või tunnen (need sõnad ei tähenda siis midagi) nii nagu nyd aiman võimaliku.

⁷¹ Jaan Kaplinski (sünd 1941) — Eesti kirjanik, luuletaja, tõlkija, kultuurikriitik ja filosoof.

⁷² Oletatavasti Küllike Kaplinski — ajaloolane.

Uusi kõneviise peaks muidugi leidma, nagu ytlete. Sest siin pole „aiman“ õige ega „aimatakse“. Õiges olekus Teises Maailmas pole ju isiku mõistet enam vaja. On Jumal ja ainult muuga võrdlemisel mingi „meie“. Aga „meie“ siis pole defineeritavad isikud, vaid vabodus väljaspool „minasid“, see elusus, millel võiks olla mis tahes kuju (sest kõik on ta võimuses) ja ometi ta on armetum vaevu kõndivast lapsest, sest ta ainult imetleb.

Soovin, et Teil edaspidigi oleks rahu ja kindlus. Õnnistatud see aasta ja järgmine. Kahe aastaga inimene jõuab palju. Et Teil ei tuleks iialgi rahutust kõige võimaliku tehtava piiramatusse pärast, vaid lihtsalt läheksite edasi seda teed, mis juba ise viib. Kui kunagi näete või kuulete Konradi, palun öelge talle hääd ja tervet uut aastat minugi poolt. Vihkan ju iga haigust ja surma (sest need ei ole „inimväärseid“), ehkki ise valmistun. Ei maksa tõsiselt võtta Uku Masingut, sest midagi on suurem temast. Gašev⁷³ kirjutas mulle säärase kirja, et ei leia õigeid sõnu vastamiseks, pean end koguma hämmastusest. Pjatigorskile vist ikka kirjutasin, Glazovile on veel vastus võlgu. Palun neidki tervitada. Aga pääasi, olge ikka rahulik ja rõõmus ning ärge unustage, et näiline pole tõeline. Ei seegi, mis inimesele näib tema oma „minast“. Käisin uuel aastal Taevaskojal. Tundsins, et sääls saaksin elada nii nagu tundub vaja. Teise Maailma lävel vähemalt.

Olgu Teil alati samane tunne ja rohkem!

8. jaanuaril 1964

Uku

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 12. märtsil 1964]

Mul on hää meel Teie energia ja energilise hoiaku yle, sest must endast pole seda vist kuidagi leida. Olen tulutult mõelnud, kuidas saada jaapanlasile need 280 dollarit, aga kõik plaanid on väga tuulepäälised. Ei oska alustada kuskilt. Olen rõõmus, et nad vastasid ja tegelikult kingivad. Lootus polnud seega päris ilmaegne. Katsume kahekesi mõelda ja kaaluda siis lõpuni. — Kirjutusmasina suhtes on ehk asi lihtne päriselt, kuulan järgi peenmehaanikuilt ja — kui ei saa — teatan, sest vist see töö käib isegi „remontidega“ koos (vene tähestik ladina omaks ja vastupidi) ehkki parem on, kui saab korraliku mehe. Kaks asja vaja siiski. Võtke mingi paber, et asutis seejasee palub just seda tööd teha (inimesel ehk tuleb vaja või ta muidu ei tee) ja valige üks säärane ‘vana loks’, mille tastatuurile kõik aaped ikkagi mahuksid ära. Ei tea ju, kas säärase asjad, nagu bla, sga⁷⁴ on antud yhel matriitsil või tulevad kirjutada eraldi, kahe lõögiga. Kasulik oleks muidugi ka, kui sellel

⁷³ Isik tuvastamata.

⁷⁴ Originaalis tiibeti tähemärkidega. Tegemist on liitmärkidega, mis koosnevad kahest lihtmärgist – sellest Masingu arutelu nende võimaliku paigutuse üle trükimasinal.

kerel oleks nii palju aape löömisel paikajäävaid vasaraid, et neile mahuksid vokaalid (3 reast kõrgemal, 1 allpool) vähemalt. Liikumatuid — mu teada — meister liikuvaist teha ei saa. Ei oska selgelt kujutella ju ka, mis peaks kõik olema tehtav selle masinaga võimalikult vähese vaevaga kirjutajale. Kirjapildi korralikkus on paljundamisel ehk kyll veelgi tähtsam, kuid see sõltub suurelt osalt just sellest, kas kirjutaja võib usaldada masinat või peab rida käänama oma silma järgi ylesalla.⁷⁵

Endast pole kirjutada peaaegu midagi rõõmustavat. Kas ma selle ajaga yldse olen midagi teinud? Viimasel nädalal on olnud mõned kerged päevad ja mõtetult hullulget usku. Osalt seepärast, et sain paar *science fiction* raamatut, mis mind kinnitasid. Ei lase ymbrust enam endale sisendada: sa ei erine milleski sellest tillukodanlasest, keda sa ei salli; oled rauk nende käsu pääle ja nagunii alistud reetma oma usku, mida sul tõepoolest polnudki; oled pimedus ja vale jne. Hakkan jälle vastu ja tunnen, et vastupanu kulutab vähem kui laskmine ennast tasahaaval närida olematuks. Selliseid kulutajaid on käinud palju mind piinama lisaks igapäevasele kulutamisele. Olen rõõmus, et nyud saate olla säärasest või taolisest vangipõlvest väljas ja rahulikult teha midatahes. Näigugi Teile vahel mõni kavatsus ja lootus hullulge või tarbetu — minge aga edasi. Olge õnnelik, et Teid keegi ei saa kohelda ätina, kes peab veeteerima oraakliandjaks, kiitjaks, hindajaks, tont teab, milleks veel. Olla surutud sellesse ossa, mis mulle kuidagi ei sobi, on hirmus piin. Vahel peaaegu paneb karjuma: jätke ometi järele, olen elus, ise teie olete laibad, mina ei ole! Muidugi on kõige narrim endakulutamine, yldse taluda sellist olukorda, aga vahel pole parata midagi.

Lugeda kuidagi suudan, ehkki palju raamatuid seisab vaatamata. Praegu on kaks Jules Romainsi⁷⁶ („Kuhu me läheme, selle planeediga reisijad?“, „Taasleida usk!“). Seda meest juba kolmekymne aasta eest meeleldi lugesin ja ikka veel. Vaatasin läbi Lenini raamatukogu 1963. aktsessioonikataloogi. Vähemalt 50 raamatut „tingimata“ lugeda! Ei jõua. Teadmata jääb, kas mõni mu moodi mõtleval inime kuskil on sõnastanud midagi nõnda, et see mindki aitaks. Lugesin „Kreeka antoloogia“⁷⁷ oma osa korrektuuri ja irivitasin, millise *нерукотворный*⁷⁸ monumendi mina jätan oma rahvale: Tagore ja Aristophanese ropendused. Sobivad „suurepäraselt“! Mida ma kõike selle veeteerima panduse asemel võinuks teha — oh, ykstakõik! Aga, kui vahel jälle saan kuulda, kelleks mind emigrandid suvatsevad ylistada, siis sapp tuleb suhu. On ikka yks maruvahva tegu inimene hõõruda enne pulbriks ja siis hakata seda pulbrit nagu imetegevat reliikviat kasutama jookide maitsestamiseks. „Vaimse isa“ olukord pole palju teisiti. Tema kohuseks on

⁷⁵ Paistab, et Masing arutleb siin võimaluse üle, kuidas ehitada tavalist kirjutusmasinat ümber selliseks, millega saaks trükkida tiibeti tähemärke.

⁷⁶ Jules Romains (26.08.1885 – 14.08.1972) — Prantsuse kirjanik, nn unanimsismi suuna rajajaid.

⁷⁷ Kreeka kirjanduse antoloogia. Koostanud Ülo Torpats. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1964.

⁷⁸ *Нерукотворный* — ‘imepärane’, sõna-sõnalt ‘mitte kättega loodud’.

ju käituda vastavalt talle antud aukirjale ja olla tänulik selle eest. Aga mul on nyüd (natukeseks ajaks vist) jälle nii palju häbematust, et ei lase kumbagi juhtuda. Syli-tamisel on siiski rohkem mõtet kui kannatamisel säärase kohtlemise pärast. Võib-olla, et kõige rohkem kannatama paneb see, kuidas need „noored“ ometi ei taipa, et nende vaimud on palju raugamad, tardunud ja pudedamad minu omast. Ise nad on umbes 1864 ja kohtlevad mind nagu oleksin 1764 või 764.⁷⁹ Yks hale komöödia: kui minuvanused ei taipa, et vana maailm suri 4. X. 1959,⁸⁰ pean neile andestama. Et „noored“ ei taipa, see on juba patt Pyhavaimu vastu. Ei tea, kui paljud on kyll lugenud Flauberti yht lugu Pilaatusest,⁸¹ mõtlema nähtavasti see pole kedagi pannud. Ja praegu nad parema meelega loevad eksistentsialistlikku kas-siahastust (sest see on moes) kui Wellsi või mõnd temataolist nooremat. Nähta-vasti on siis õigem tammuda uljas ylluses oma hunnikute sees kui vaadata teed välja või mõelda sellest. Õigem on kahejalgselt täisvereliselt olla „tegelikkuses“ kui sellest „põgeneda“.

See energiline vimm Teile muidugi näitab, et mu sisemus on ysna abitu ja vint-sutatud. Kõik oma 'tegemised' seepärast tunduvad ylearused. Iga poolelioleva ase-mel võiks teha edasi teist taolist ning tulemuseks: ei teegi. Tõepoolest on ka kyll väga vähe täiesti vabu tunde, et ei tarvitse kõneleda kellegagi ysna tyhjest asjust. Ei kirjutaks sellest kõigest nii palju, kuid – Teid võib kord oodata seesama oht. Äрге laske end kulutada tarbetult siis! Sest inimesed ei vaja enamasti yldse muud abi kui võimalust hankida oma 'minale' õigustust ja kiitust. Seda nad siis kodu võivad peegli ees iseendale korrata ja sisendada.

Olge väga kindel. Tee on õige ja Teile lootused pääseda edasi sellel vist suure-mad kui kellelgi teisel. Minu vaevlemisest ei tule järeldada, et tee siiski on käida-matu ning tuleb leppida 'inimtraagikaga' jne. Vaevlen seepärast, et on liiga palju teelt eemale kiskuvat. Äрге laske end segada kellelgi ega millelgi. Inimeste 'aita-misele' kulunud elu on raisatud, kui need inimesed tõeliselt ei vaja abi, vaid Teile turja oma kandade alla sohu, kust nad välja ei tahagi.

Et Teile hää töötuju veelgi kasvaks ja meel oleks rõõmus!

12. III 1964

Uku

⁷⁹ Masing mängib siin ilmselgelt aastaarvudega — kirja kirjutamise aasta on 1964.

⁸⁰ Ei ole selge, mida Masing selle kuupäevaga silmas pidas. Võimalik, et Nõukogude kosmoseparaadi Luna 3 jõudmist Kuu orbiidile, kus see esmakordselt Maa kaaslaste tagakülge pildistas.

⁸¹ Ilmselt viitab Masing siin prantsuse kirjaniku Gustave Flaubert'i (12.12.1821 – 08.05.1880) novellile „Herodias“ kogust *Kolm juttu* (*Trois contes*). Eesti keeles ilmus kogumik esmakordselt 1922. aastal pealkirjaga *Kolm lugu* (tlk Andrus Saareste; Tartu: Eesti Kirjanduse Selts), uus tõlge 1995. aastal. Vt Gustave Flaubert. *Kolm juttu*. Püha Antoniuse kiusamine. Tõlkinud Tatjana Hallap, Tiiu Kaldma ja Anu Lõun. (Europeia, 27) Tallinn: Perioodika, 1995.

[Uku Masing Linnart Mällile Taevaskojalt 9. juunil 1964]

Puud kohisevad mu kuulda veel 15. juunini. Siis tuleb minna tagasi Tartusse ja siis... Vaevalt kauem säärast rahu väljas, mis nagu ärkamisel minestusest. Kohin, milles teatud midagi selgelt. Ja seda ei suuda pidada ega sõnastada selles maailmas. Mis siis? Mõelda ei taha inimesi ega kuulda nende tarbetuid sõnu. Nende hulgas peaks olema kurt. Oh, et leiduks säärast 'ravimit'! Sest kohin on elus, inimeste laused ei ole. Nad ei erine kuigi palju kõnelemist õppivaist lastest. Vaheks ainult, et laps õpib 'ema'-keele sõnu neid aina korrates, inimene samuti kehtivaid 'seisukohti'. Õpib neid rääkides 'ausalt' iseendale, sisendades endasse tundeid või arvamusi. On tõsi, midagi selles maailmas ei ole tahtmise väärt päale selle, mis viib välja temast või iseendast. Mõlemad vanglad on vaevaltajutavad, kuid ysna purustatamatud. Liiatigi, nende kestade säilitamiseks teevad teised siis kõik võimaliku, kui inimene neist on olnud väljas või ei tunnusta neid 'piisaval määral'. Teie „mitte millegi tahtmine“ ongi väljasolemine mõlemast. Siis inimesel kaob ju ka „tahtmine“. Ei taha ta väljasoleku pysimist ega kadumist. Isegi teate, pole mõtet kirjutada lauseid.

Mu meel pole väga rahutu, ehkki kõigiti on teised hoolitsenud selle eest, et ma iial enam ei saaks välja ning unustaksin, mis see oli. Ei tea enam, mis mind hoiab niigi rahuliku, kui see pole alistumatuse kangekaelsus. Ei saa mind sundida arvama, et Teine Maailm oli mu oma tehtud, endasisendus, illusioon, sõgedus jne.

Toomas Paul⁸² ja Kaide Rätsep⁸³ eraldi kõnelesid Krimmi kolhoosi minekust. Kyllap on palju muidki, kes ainult ei julge tunnista endale, et see ehk oleks üks lahendus rahuldava poole. Rätsepalt sain lugeda Loren Eiseley „*The Immense Journey*“,⁸⁴ kuluks Teile, kuluks igaleyhele mõtlemiseks. Mees, kes oskab kirjutada inimese minevikku ja tulevikku. Oskab. Raamat on mu käes, kui tulete. Ei midagi vapustavalt uut päale paari asja, aga Eiseley näeb ja mõistab. Kurvastab kyll, aga vabastab, kui mõelda kaasa. Jällegi veider leida oma lauseid peaaegu ja taibata, et maailm ei ole nii ahtakene kui näib Tartu või Tallinna *comme il faut* mentaliteedile. Aga mind see ei päästa muidugi. Tee on selge ja lootusetu. Seniks on valgust veel ja rohelist, rohelist. Siis tulevad nende inimeste nõuded, kes ei oska midagi hakata päale, kui saaksid mult kõik, mida nõuavad. Sest nad arvavad end vajavat seda, mida nad ei vaja. Ei malda endale öelda, mida tööpoolest tahavad, sest siis taipaksid oma „ideaalide“ tyhjust. Võibolla kasulik Teile kunagi üks mõtterida, mis mul just praegu pääs. Inimene ei saa elada lootusetu ega mingi 'tunnustuseta'. Enamik vajab oma elu — olemisviisi tunnustust seltskonnalt, kangekaelsemad

⁸² Toomas Paul (snd 1939) — Eesti vaimulik, teoloog, kiriku- ja kultuuriloolane.

⁸³ Kaide Rätsep (15.05.1926 – 22.04.1994) — Eesti teoloog ja vaimulik, kauaaegne Tallinna Kaarli koguduse õpetaja ja EELK Usuteaduste Instituudi õppejõud.

⁸⁴ Loren Eiseley (03.09.1907 – 09.07.1977) — Ameerika antropoloog ja filosoof. Tema teos *The Immense Journey* ilmus 1957. aastal.

väidavad piisavat tunnustusest endale („kestahes oleksin, aga aus olen enda ees ja tunnistan endale“). Mu meelest esimesed on ekshibitsionistid, teised onanistid. Kolmas liik — mida vist „looduses“ või yhiskonnas yldse ei esine, kuigi väidetakse sagedaseks — mees tunnustab naist, naine meest, Tooma evangeeliumi kaksainsus.⁸⁵ Rohkem olla ei saa, rohkem pole vajagi, sest siis on rahu. Aga tavatsetakse abieluski edukalt teostada esimest või teist teed. Elatakse mõnede tuttavate ‘tunnustuse’ pälvimiseks või rahuldudes, et kumbki ei sega teise „ausust iseenda ees“. Nõnda on, nõnda jääb kauaks. Võib-olla, et tuhandeiks aastaiks veel. Ja lootuse allikaga on lugu peaaegu seesama: kui teda ei anna mehele naine, naisele mees, siis lootust pole. Aga kumbki ei saa teda teiselt nõuda. Haliseda koos võib iga abielupaar, aga pole mina näinud yhtki koos lootvat. Ei suuda uskuda, et selline rariteet kuskil esineks. Ei usu. Ei tea, kas seepärast, et nähes taolist, oleksin kade, ehkki väidan end arvavat, et juba nägemine rõõmustaks.

Ei ma tea Moskvast midagi tahta. Hlebnikovi⁸⁶ loeksin. Meskaliini nagunii pole. Muide, 1963. „Нева’s“ on üks Jefremovi „Лезвие бритъе“.⁸⁷ Naiivne, väga kohati, aga vist mõne yksiku mõtte pärast Teid rõõmustaks. Tyhjad asjad vahel ju aitavad. Sain paar päeva kergemust Rätsepalt. Oli näinud Oppenheimerit⁸⁸ ja hakkas teda ja ta kõnelemisviisi kirjeldama. Ei ta teadnud, et mulle Oppenheimeri jutud meeldivad ja teda pean targaks (Romains’i intervjuu järgi), seepärast sain sydamest naerda, kui Rätsep lõpetas: „... väga elav mees, noh, mitte selles tavalises mõttes, niimoodi elav, noh, nagu Uku!“ Lause ise ei ajanud naerma — iga võrdlus on ju õige ainult õigema meenumatuse pärast — vaid see, kuidas ta ytles. Mõned kohad Jefremovis mõjuvad samuti. Olgu või kangekaelne tahtmine praegust inimest muuta hoopis uueks või saada inimesest kätte ylikaugete esivanemate kogemusi.

*Bhūta~abhūta*⁸⁹ on kena lugu. Miks ei panda kyll selle yle mõtlema pursikesi, kellele kõik maailmas on äärmiselt selge ja kindel!

⁸⁵ Tõenäoliselt peab Masing silmas seda kirjakohta (Tooma evangeelium, 22): „Jeesus ütles neile: „Kui teete kaks üheks ning kui teete sisepoole nii nagu välispoole ning välispoole nii nagu sisepoole ning ülalpoolse nii nagu allpoolse ning kui teete mehe ja naise üheksainsaks, nii et mees ei ole mees ega naine naine; ja kui teete silma silma asemele, käe käe asemele, jala jala asemele ning kujutise kujutise asemele; siis sisenete kuningriiki.“ <http://toomaevangeelium.blogspot.com/ee/> (vaadatud 13.03.2018)

⁸⁶ Ilmselt mõtleb Masing futuristlikku Vene luuletajat ja näitekirjanikku Velimir Hlebnikovi (Велимир Хлебников, 28.10.1885 – 28.06.1922).

⁸⁷ Ivan Jefremov (Иван Антонович (Антипович) Ефремов; 22.04.1908 – 05.10.1972) — Vene paleontoloog ja ulmekirjanik. Masing on kirjutanud „Лезвие бритъе“ — õige on „Лезвие бритвы“ (*Habemenuga*), teaduslik fantastiline romaan ilmus esmakordselt 1963. aastal ajakirjas *Neeva* (*Нева*).

⁸⁸ Julius Robert Oppenheimer (22.04.1922 – 18.02.1967) — USA tuuma- ja astrofüüsik, kvantteooria rajajaid ja üks tuumapommi väljatöötajaid.

⁸⁹ Sanskriti keeles ‘tõelus-ebatõelus’. Ei ole selge, mis kontekstis Masing sellele siin viitab.

Ei oska kujutella, milline olen juuni lõpul, kannatada tuleb väga palju ja teades, et tarbetult. Loodan, et Teie meelt väga paljud asjad veel liigutavad kerguse ja rahu poole. Tee ju liigub siis, kui inimene arvab, et ei jõua kõndida. Suurim tahtetus on suurim aktiivsus. Aga seda teate isegi. Võibolla, päriselt ma ei näe Teie põhja ega taipu, millega Teie pole endas rahul. Kas sellega, et kunagi oli soove ja nende täidemeinek ei rahulda? Aga see soov, mis Teil oli, polnudki ju mõeldud lõppsihiks. Ka ei tahaks enam midagi soovida? Aga siis kohemaid järgneb ymberkujunemine uuel pinnal. (Ei oska selgelt sõnastada!) Kuidas võiksidki laibad tunnustada Teis muud kui seda, mis on kuidagi laiplik? Elusaid on ju vähe ja kedagi ei saa teha elusaks. Ainult inimene ise ja Jumal. Jumal ei vali siis ettekirjutatud teed. Kui Jumal tuleks viisipäraselt, korralikul kombel, siis kord oleks Jumal. Korravastatus negatsioonina samuti ei ole Jumal. Aga pole kerge pidada selles maailmas alati meeles tetralemmat.

Soovides rahu, mis tuleb teisalt
 Taevaskojal, 9. juunil 1964
 Uku

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 4. oktoobril 1964]

Täna väga raamatute ja kirja + nimestiku eest. Olen nyyd kolmandat päeva Tartus ja mitte kuidagi ei taha olla siin. Pool seda aega läinud „kylaliste“ pääle, pool tusaseks virelemiseks. Teisisõnu, mõtet pole elada ega midagi teha, sest selles mu ymber ehitatud kongis saab ainult surra.

Candrakirti⁹⁰ on huvitav lugemine, sest ei saa olla tipumat tippu. Mõtlemist võtab kyll tublisti ja — kysimist, mis sellest on kasu? Kelleletahes seletada, keegi nangunii ei saa. Loeksin kyll Walleseri⁹¹ *Prajñāpāramitā*’sid ja *Dhammapada* kommentaari lugusid, sest sellel „Barl. ja Jod.“⁹² osal, mis ainult Buddhast, peab ju kuskil olema allikas. Teine kysimus: ons mul mingit mõtet otsida seda, mis viimati ei huvita kedagi? Kolme araabiateksti avaldamiskohad kirjutan mujale. Ei mäleta enam, mis asi sufidest mind huvitas Teie Taškendis olles. Ehk leian yles. Reoli lubas tellida lugemiseks Lewise, Werfeli ja Wyndhami, mida ma ei tea. Kunagi ehk ikka jõuavad siia. Aga ka siis, mis ikkagi päästa võib? Sain Huxley „*Islandi*“⁹³ viimase, vähi aegu kirjutatu, kõige kokkuvõte ja nii kurva, et tõnnisin. Ka siis, kui

⁹⁰ Candrakirti — 7. sajandi India budistlik filosoof, *madhyamaka* koolkonna esindaja.

⁹¹ Max Walleser (18.06.1874 – 15.04.1954) — Saksa indoloog ja budoloog, üks varasemaid *prajñāpāramitā* ehk ‘ületava mõistmise’ õpetuse uurijaid Euroopas.

⁹² „Barlaam ja Joasaf“, vt joonealust märkust 56.

⁹³ Aldous Huxley (26.07.1894 – 22.11.1963) — Briti kirjanik ja filosoof; Masing viitab siin tema viimasele ja tuntuimale romaanile *Island* (Saar, 1962).

eksisteeriks selline Huxleye rahuldav saar, fašistid ta samuti laastaksid. Ei ole inimestel maailmas paika, vaid ainult kordadel.

Kaks palvet mul Teile on. Pjatigorski kolme nädala eest kirjutas mõned kurvad laused, lubades panna järgmisel päeval posti Salingeri + Knorozovi⁹⁴ + *Bṛhadāraṇyaka*.⁹⁵ Ei taha talle vastata, öeldes, et need pole tulnud, kui ei tea, kas ta on saanudki. Ehk oskate „kuulata“ järele, kas või öeldes tervisi.

Teine asi. Ons Lenini raamatukogus Erich Fromm'i:⁹⁶ *The Fear of Freedom*, *The Art of Loving*; Karen Horney,⁹⁷ *The Neurotic Personality of our Times*; Harry Stack Sullivan,⁹⁸ *Conceptions of Modern Psychiatry* või nende (mu arust väga tarkade) psühholoogide muid raamatuid?

Ei ole yheski raamatukogus maailmas absoluutselt kõike. Moskvas võiks elada lugemiseks päevast päeva. Teadeski, et sellest pole midagi abi, aga lootusetu on vastupidi ka minu olukorra taoline: 23 aastat⁹⁹ on inimesed maailmas ometi mõelnud, liikunud, teinud. Ma vaevu aiman, mida. Olen pidanud istuma hullukongis. On hää, et Teie ei tea, milline on tunne taibates: selles ma pean virelema surmani! Neile inimesile, kes ei vajanud muud kui mugavat kuidagi äraolemist, au jne, pole need 23 aastat midagi. Nad rahuldavad iseennast ja arvavad, et ma olen sama-sugune laibauss või („korraliku“ inimesena) peaksin olema. Äрге seepärast olge kurb, et kõike pole saadaval, mõelge: Tartus pole midagi saadaval päale juhuslike asjade ja tervikute riismete. Kyllap kirjutate kunagi oma Kääriku ettekande paremini veel kui ta oli. Ysna varsti ehk. *Śūnyatā* kohta on Candrakīrtis antud kirjandust ja eessõnas midagi väga lähedast mulle: „projektsioon“. (Ei saa päris selgeks esialgu, millist nyanssi ta selles terminis rõhutab.) Võtke see „abstraktsioon“ omale, mida ma temaga teha saaksingi? Aga sedagi mõistet tuleb seletada, sest ta tähendab palju asju.

Budhologia „õnnetus“ Euroopas on see, et tahetakse leida paralleele olemasolevast mõtlemisest, ei viitsita kaaluda, kas Nāgārjuna ehk läheb mõistetavaks alles tulevaile. Ei maksa end vihata nõrkuse ja abituse pärast, et mingi taipamine

⁹⁴ Juri Knorozov (Юрий Валентинович Кнорозов (19.11.1922 – 30.03.1999) — Vene ajaloolane, etnograaf ja lingvist, mitme muistse kirja (maiade, Induse tsivilisatsiooni) dešifreerija. Ei ole teada, millist tema raamatut Masing soovis, tõenäoliselt 1963. aastal ilmunud uurimust maiade kirjast.

⁹⁵ *Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad*, Vana-India veedakirjanduse upaniṣadide tsüklisse kuuluv tekst, üks nn 13 peamisest upaniṣadist, mis on ühtlasi vanim ja mahukaim upaniṣaad. Masing peab siin silmas ilmselt 1964. aastal ilmunud Aleksander Sõrkini (Александр Яковлевич Сыркин, sünd 1930) venekeelset kommenteeritud tõlget.

⁹⁶ Erich Fromm (23.03.1900 – 18.03.1980) — Saksa päritolu USA psühhoanalüütik, filosoof ja sotsioloog.

⁹⁷ Karen Danielson Horney (16.09.1885 – 04.09.1952; neiupõlvnimega Danielson) — Saksa päritolu USA psühhoanalüütik.

⁹⁸ Harry Stack Sullivan (21.02.1892 – 14.01.1949) — USA psühhiaater.

⁹⁹ Ilmselt peab Masing silmas 23 Nõukogude okupatsiooniaastat.

kaob käest jälle. See oleks sama, mis vihata end, et meskaliini mõju ei kesta igavesti. („*Islandis*“ on paarkymmend lehekylge meskaliinijuttu ja mul hakkas hirmus kahju, et seda iial tunda ei saa.) Võibolla, mistahes vaimses olekus on teisiti ka inimese sisesekretsioon või elektriväli ajus. See saaks jääda ainult siis, kui keegi teaks, mis juhtub ja siis uuriks, kuidas sellist säilitada. (Umbes niisugune on üks Julian Huxley¹⁰⁰ unistus.) Veel põnevam kyll oleks teada, milline osa inimese mõistusest (või, milline ebatavaline osiste konstellatsioon) annab talle võimu sisesekretsiooni jne. yle. Uuritakse kord, mina selles elus teada ei saa ega võtta midagi ette endaga pole nii enam. Võin ainult vihata inimesi, keda niisugused inimese inimesimad osad põrmugi ei huvita. 30–40 aastaste haritlaste teadmised psühholoogiast on 20 terminiga kirjutatavad viiele reale. Kõik muu on kohutav loll taarumine iseenda ja segaste „seisukohtkuulujuttude“ pimeduses.

Pole midagi hääd mul edaspidi oodata, ei mitte midagi. Soovin, et Teil oleks rahu ja *samādhi*. Milline tahes!

4. oktoobril 1964

Uku

Inimese mõtted agoonias ei lõpe. Tean, et u 1962/3 ilmus Läänesaksas Walter Till,¹⁰¹ *Der Philippus Evangelium* tekst ja tõlge. Levin¹⁰² lubas hankida mulle, aga paaristkymnest lubadusest yhe ta ehk täidab. Vahest on Moskvas olemas? Ehk koguni Allberry,¹⁰³ *A Manichaeian Psalm – Book* (1938?). Mida kõike tunnen puudu, õudne hakkab. H. Ritter, *Das Meer der Seele 196x*¹⁰⁴ (kogu sufism!). Oh, jäägu see piin mu sisse. Rohkem – ei.

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 14. oktoobril 1964]

Tänan kirja eest, ehkki ta on läbini kurb. Ei usu ma ju ka meskaliini hankimise võimalust. Sain Huxley viimase raamatu, kyllap teades endas vähki, milles kord veel on kirjeldatud talle ideaalset „Island“ ning seda, kuidas fašistid sellegi ainsa koha maailmas hävitavad. Tõnnisin armetult, sest on asju sees, mida pole endi-

¹⁰⁰ Sir Julian Sorell Huxley (22.06.1887 – 14.02.1975) — Briti bioloog ja eugeenik, evolutsiooniteooria arendaja; kirjanik Aldous Huxley vanem vend (vt märkus 93).

¹⁰¹ Walter Till (22.02.1894 – 03.09.1963) — Austria koptoloog, dialektoloog.

¹⁰² Isidor Levin (snd 1919 Daugavpilsis, Lätis) — Saksamaal elav Eesti rahvaluuleteadlane, orientalist ja teoloog, EAO auliige.

¹⁰³ Charles Robert Cecil Augustine Allberry (09.11.1911 – 03.04.1943) — Briti egiptoloog, koptoloog.

¹⁰⁴ Hellmut Ritter (27.02.1892 – 19.05.1971) — Saksa islamist, pärsia kirjanduse ja müstitsismi uurija. *Das Meer der Seele: Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Fariduddin 'Attār* ilmus 1955. aastal (Leiden: Brill).

sis raamatuis ja ma olen rääkinud. Pääle muu parkymmend lehekylge meskaliini võtnud mehest. Jah, barbituraate saab ja alkoholi, ei meskaliini, sest see variserlikud olendid tegevat mõneks tunniks skisofreenikuiks. Alkohol ei tee midagi! Või Shaw sõnadega: aitab kiirendada loodusliku valiku protsessi.

Retsept peaks olema

Rp.

Mezcalini (synth.) 0,4

Nr X

India number tähendab gramme

Ei tea, kas „synteetiline“ on vajaline. Rooma number muudetav, tähendab pulbrite, tablettide või pillide arvu. Teie abikaasa ytlemlisel on ta keemiliselt „4,5,6 trimethoxyphenylaethylamin“ ehk teiselt baasilt lähtudes „1 aethylamino, 4,5,6 trimethoxybenzol“. (Numbrid tähendavad, kus peavad bensoolirõngas olema teatavad rühmad. Ta joonistas selle rõnga küll nii, et peaks olema „2 aethylamino...“, aga ma olen loll ja esimene nimi on tähtsam.)

Olen juba kaks nädalat Tartus. Selle ajaga on Luik ja Paavle¹⁰⁵ käinud neli korda, kokku üle paarikymne tunni. Eile ei talunud, jõin end purju. Udam, Reoli, Kaplinski. Candrakirtit olen raasukene lugenud. Šūnyatā kohta on ehk taolist juttu järgmisis:

Obermiller, The term Šūnyatā etc. (*Journal of the Greater India Society*, Calcutta, T, 2 July 1934, p. 105–117.

Obermiller, A Study of the Twenty aspects of Šūnyatā etc. (*Indian Historical Quarterly* 9, 1933, 170–187.

Regamey C.,¹⁰⁶ *Buddhistische Philosophie*, Bern (A Francke) 1950, 76.

Ehk ka

Stcherbatsky, Die drei Richtungen in der Philosophie des Buddhismus (*Roznik Orientalistyczny* 10, 1934, p. 11, n1.; p. 33–34.

Nāgārjuna ja Candrakīrti mõistmisel on „abstraktsioon“ õige küll, kui seletada, mida mõtlen. Kas mujalgi?

Masendus on ysna sygav ja must. Luigele ja Paavlele andestan, sest neil pole praegu kuskile minna, vist ei kedagi, kes neid niigi taluks. Ehkki nad mängivad „sygavalt läbitunnetatud osi“. Kaplinski sõandas tuua mulle *Ylikoolilehes* ilmunud, õgwendatud ja pikendatud väljaande mu „Lipulillelaulust“ (*Magellani pilve saadikus*¹⁰⁷)! On muidki taolisi asju.

¹⁰⁵ Ilmselt Jaan Paavle (22.04.1940 – 09.08.2010) — Eesti kirjanik ja kunstnik.

¹⁰⁶ Constantin Regamey (28.01.1907 – 27.12.1982) — filoloog, orientalist, muusik ja helilooja.

¹⁰⁷ *Saadik Magellani pilvest* (käsikiri 1959–1963) I–III ilmus Masingu luule kuueköitelise sarja viimases osas — Uku Masing. Luule VI. Koostanud Hando Runnel, Eha Masing. Tartu: Ilmamaa, 2005. Vt ka Lauri Sommer. Uku Masingu käsikirja „Saadik Magellani pilvest“ (1959–1963) vaimne, ajalis-ruumiline ja elulooline taust http://www.ounaviks.ee/meedia/kago/Lauri_Sommer_Masingu_hilisemast_luulest.pdf (vaadatud 15.03.2018).

Kuid mul on veel üks palve Teile. Gleye¹⁰⁸ tahtis lugeda Kreeta-Mykeene B (praeguseks) eestikeeleks, mis mu meelest on niisama tobe nagu Ventrise,¹⁰⁹ Chadwicki,¹¹⁰ Lurje¹¹¹ j.t. pyyd selles leida kreeka keelt. Gleyel on yhes raamatut alfabeet, aga selles kolm aabet, mida ei leidu Chadwicki ametlikus väljaandes. Kyllap variandid. Need on võetud Sir Arthur Evans'i¹¹² „*Palace of Minos IV*, 2, fig. 666“. Seda raamatut pole siin. Kas oleks võimalik sellest saada fotokoopiat (Gleye on ehk joonistanud puudulikult) ja J. Sundwalli „Die kretische Linear-schrift“ (? *Altkretische Urkundenstudien?*),¹¹³ mis kindlasti mõlemad on Moskvas olemas. Saaksin siis yhe asja lõpetada ja selles vähemalt oleks rahul. See pole mu asi, aga tahaksin kuskil öelda, et Ventrise pole targem Gleyest ja julgustada neid viit inimest, kes ka Ventrise ei usu.

Pjatigorskist on kahju väga. Ta kiri mullegi oli lootmatult alistuva ja imet ootava. Mine tea, kas oleks lunastuseks, kui ta naine läheks ära. Inimene peaks end uuesti seadma ja toimiks 'targemalt'. Kas ta saab? Või on „*self-system*“ juba tugevam kui „*true self*“? Joomisega pole vist lugu kuskil targem. Palun teda tervitada kõigiti. Pole sellestki midagi, kui Salinger oleks postil läinud kaotsi. Saan uue, kui tahan.

Soovin Teile rahulikku meelt ja tahtmist töötada. Praegu just tuli raamatute nimistu ja mind väga ärritab Sullivan *Conceptions* ja Ritteri '*Das Meer der Seele*' olemasolu. Selle (tegelikult araabia mystika entsüklopeedia) oli kord mulle saatnud Rätsep. Loeksin, muidugi igayht neid. Kui pole Elu, siis on raamatud ehk haganad mingis mõttes ometi toit. Vahel rohkem. Nagu Huxley „*Island*“. Palun, tänage ka Volkovat¹¹⁴ veel läkitamata Knorozovi¹¹⁵ eest. Õnnistagu ja

¹⁰⁸ Arthur Gleye (1867–1937) on kirjutanud raamatu *Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur* (Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1937), kus tõepoolest on terve eelajalooline Vahemere ala ja Lõuna Euroopa, Väike-Aasiast ja Kreekast üle Itaalia Ibeeri-ani ning Iirimaani eestilikuks kuulutatud. Hetiidid ja minoa hieroglüüfid on ühe hoobiga eestipäraseks tõlgitud, kreeka kuninganimi Oinomaos olevat „Oinamagu“ (*Widdermagen*), Rooma asutaja Romulus olevat hoopis dissimileeritud Lomulus, s.t „loomakene, hundipoeg“ jne. (Vt Jaan Puhvel. Hitiidid eesti pseudoteaduses ja üldisemalt. — <http://www.reinsepp.org.ee/wordpress/ettekanded-1996/puhvel/>; vaadatud 01.03.2018.).

¹⁰⁹ Michael George Francis Ventrise, (12.06.1922 – 06.09.1956) — Briti arhitekt ja krüptograaf.

¹¹⁰ John Chadwick (21.05.1920 – 24. 11.1998) — Briti keeleteadlane ja klassikaline filoloog, dešifreeris Michael Ventrisega lineaarkirja B.

¹¹¹ Solomon Jakovlevitš Lurje (Соломон Яковлевич Лурье, 08.01.1891 – 30.10.1964) — Vene antiigiteadlane.

¹¹² Sir Arthur John Evans (08.07.1851 – 11.07.1941) — Briti arheoloog.

¹¹³ Johannes Sundwall (15.11.1877 – 29.08.1966) — Soome ajaloolane ja antiikkeelte filoloog. Artiklit vt Johannes Sundwall. Die kretische Linearschrift. — *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 30 (1915).

¹¹⁴ Oktjabrina Volkova (Октябрина Федоровна Волкова, 23.01.1926 – 22.1.1988) — Vene indoloog ja budoloog, Linnart Mälli õpetaja.

¹¹⁵ Vt joonelaust märkust 94.

hoidku Teid Jumal, ehk tunded, mis on nirvaana ja kõik need epiteedid, mis talle omistatud.

14. oktoobril 1964

Uku

Miks yhe sõna julguse puudusest jätsin vahele?

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 13. novembril 1964]

Retsept on kirjas. Väike kogus mu meelest, aga pole parata. Võiksite Volkova käest kysida, kas ta Tartusse tulekul tahab näha yht naist, kes mu meelest natukene temataoline. Kõneleb saksa ja vene keelt, ehkki vaid keskkooli haridusega. Kirjutab mu meelest hääd proosat. Ise vaidleb vastu.

Nägärjunast kavatsen saata Teile nende *kārika*'te loendi, mille tõlget sanskritist tahaksin. Conze¹¹⁶ on ysna mõistlik raamat, ehkki meenutab mu artiklite ja Huxley esseede populaarteaduslikkust. Toomas Paul nõuab mu käest ekstaasihankimise juhust. Minu oma talle ei aitaks. Yks Conze lause ehk paneb ta mõtlema.

Olge rõõmus ja tervitage Glazovit, Pjatigorskit ja Volkovat, kui juhust. Loodan ikka veel, et saab meskaliini.

13. XI 1964

Uku

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 8. detsembril 1964]

Kahju on väga Volkovast. Peaaegu mõtlen oma naise ettepanekul: teatagu, millal tahab tulla siia, sest on võimalik panna teda siin sinisele lehele ja psyhhoneuroloogilisse sanatoorsesse osakonda. Ette on vaja teada, et talle pakkuda parema seltskonna aega, sest igasuguste logaskite hulka ta nagunii ei sobi. Eks see ole yheltpoolt liia nõudmine iseendalt, mis ta olukorra põhjuseks. Teistpoolt loeb muidugi vist see: ta tahaks, et teda võetaks naisena ja keegi teist seda nagunii ei tee. Vist? Lastehalvatus viimaks meestelegi mõjub nõnda, aga enamasti leidub „ohvrimeel-seid“ naisi. Mehi leida on hoopis raskem. Pole tähtis, kas mu diagnoos on päris õige, kas teine tulnuks ilma esimeseta. Ainult, teisest ei tulnud esimene. Inimene ei tohi nõnda teha endaga ja mu arust: teda tuleb kuidastahes aidata, sest ta on niipalju väärt. Võibolla, aitab siin teine õhkkond. Ta pole ju kinnistatud haiglasse.

¹¹⁶ Edward (Eberhard) Conze (18.03.1904 – 24.09.1979) — Saksa päritolu Briti budooloog ja tõlkija, üks tuntumaid ületava mõistmise (*prajñāpāramitā*) tekstide uurijaid. Ei ole teada, millist tema raamatut Masing siin silmas peab.

Minu meel pole parem tookordsest. Ikka häda ylearuste inimestega ja teadmine, et ma selles elus enam ei saa tagasi, mis mul oli. Teadmine, et selles on syydi ainult seltskondlik rumalus. Entsüklopeediast otsin enda lahti märksõnade eest. See töö on tehtud. Aga midagi/kedagi pole meelt valgendamas pääle inimeste, kelle sõnad ei loe. Pole selles mõttes palju erinev Volkovast, kes nõuab „tunnustust“ teilt või yhelt teist. Muud ei loeks! (Parem ehk oleks kirjutada „armastust“, vaevalt vist platoonilist.) Kui ta saaks, mida soovib, siis muidugi hakkaks vaevama seda inimest: kas ta ikka tõesti, või ainult heideldes iseendaga. Pääsemist sellel pinnal olla ei saa, sest ta ei suudaks uskuda sedagi, kes teda tõepoolest armastaks. Piinaks sellegi armastuse olematuks.

Inimesi käib liialt palju, liialt tyhjade asjadega. Ja ma õigupoolest pole midagi suutnud teha. Tean muidugi, et meskaliini ei saa, kahtlen juba sellegi abis. Sinihapet synteesisida endale oleks mõistlikum. Sest ma ei taha olla elus seepärast, et mõni mind arvab vaja teistele ja iseendale tõenäoliseks juhendajaks. Ega seepärast, et on viisakam hoida mind elus. Nõnda siis, Volkova hysteeria minulgi natukene teisel pinnal, sest ma pole tööga teinud endale liiga.

Ei tea, kuhu olen pannud lehe Harry Stack Sullivani, Karen Horney ja Erich Frommi tiitlitega. Vaevalt leian. Kui kunagi piisab aega, palun saatke mulle uuesti. Ehkki Reoli tellitud raamatuist pole yle kahe kuu juba yhtki tulnud. Teine palve mul on veel. Kui paneksite kuskil antikvariaadis „kinni“ Kratškovski¹¹⁷ *Избранные сочинения* V köite ja Miklucho Maclay¹¹⁸ *Собрание сочинений* I ja II köite. Muud mul on, neid pole saanud otse kirjastuselt, ega Tallinna antikvariaadist viie aastaga. Poolikutena nad mul pole pärandatavadki kellelegi. Ma muidugi ei looda, aga Moskva võimalused on suurimad.

Tahaksin ikka veel midagi öelda Volkova kohta, ehkki tean, et ytlemine ei loe midagi. Talle on vist vaja, et tast hoolitaks – nii nagu ta arvab end tahtvat ja arvatavasti liialdab – mõneks ajakski. Pettumuste aeg tal tõeliselt on alles ees, sest ta ei usaldaks yhegi inimese armastust oma vigasuse pärast, ikkagi näeks selles kellegi endaohverdamist, kaastunnet, kahjatsemist. Levini naine on pime, sää! on lugu analoogne. Ainult, Levin ootas tänulikkust algusest pääle. Ma ei tahaks, et Volkova enda hävitab ja ometi kardan, et midagi pole parata. Pjatigorski võiks oma naise lasta minna rändama Pauli radadel! Mis ikka! Volkova on enam väärt kui Paul või Pjatigorski naine, teda tuleb aidata yle. Need kaks võivad arendada „sygavalt eksistentsialistlikku“ mängimist eluga, aga Volkovale on see tõesti elu ja inimene olemise kysimus. Ja ta on väärt rohkem kui need kahekesi kokku. Mu poolest võite seda öelda Pjatigorskilegi. Asi ei seisne selles, kas keegi kellegagi magab, vaid selles, kas inimene hoolimata oma vigasusest saab olla täieliselt ini-

¹¹⁷ Ignati Julianovitš Kratškovski (Игнатий Юлианович Крачковский, 16.03.1883, Vilnius – 25.01.1951, Leningrad) — Vene orientalist-arabist.

¹¹⁸ Miklucho Maclay — Nikolai Nikolajevitš Mikluhho-Maklai (Николай Николаевич Миклухо-Маклай, 1846–1888,) Venemaa maadeuurija, etnoloog, antropoloog ja bioloog.

mene. See teda vaevab. Kas Pjatigorski või Teie või keegi muu, inimene ikka nõuab, milleks arvab olevat endal õiguse. Ilma selleta ei taha surra.

Ärge pange tähele, et kirjutan nõnda purjus etaminaalist! Volkova võib oma vaevast saada yle. Mõneks ajaks. Aga see tuleb uuesti. Aastaid veel. Sest ta ytles mulle, et on väga tänulik Pjatigorskile Teie toomise eest Moskvasse. Võibolla, ta isegi ei tea, kumba armastab rohkem ja selles on häda. Seitsmekymnesena ta ehk ei mõtle enam nõnda, lepib sellega, et elu on elatud. Pragu ta ei saa, kahtlen, kas ta ind elada iialgi võimaldab alistumist. Midagi säärast võite minugi poolt öelda talle, kui peate vajaliseks. Ma pole nii purjus, et kirjutaksin mõttetut. Pole mul Volkovast kahju tundeliselt, vaid lihtsalt — nagu mind ennast — niisugust inimest ei tohi raisata ära mistahes seltskondliku dogma säilitamiseks. Just teda tuleb säilitada.

Muidugi on kõik kirjutatu ainult sõnad. Ja uimaselt inimeselt. Volkova võib juba jälle kuidagi elada. Ajutiseks, muidugi. Pyydke teha oma tööga, mida suudate, sest sedasama võimalust ei tule iialgi enam selles elus. Nagu Volkoval pole midagi parata vea vastu, pole praegu midagi teha aja vastu. Ei Teil ega kellelgi teisel. Palun tervitada kõiki (sõna!) ja lohutada, keda võimalik. Tahaksin, et minust nooremail läheks raasukeneги paremini. Omavanused ma nagunii olen kuulutanud *massa perditionis'*eks. Homme on symposion „Edasi's“ inimeste tuleviku yle ehk *Science Fiction* kirjanduse — ja mu sees ei ole kybetki halastust selle maailma vastu.

Soovides Teile ja teistele kõike võimalikku hääd

8. XII 1964

Uku

[Uku Masing Linnart Mällile Tartust 22. jaanuaril 1965]

Loodan, et olete jälle terve või tervem vähemalt. Kasutan lihtsalt võimalust mõne lause kirjutamiseks. Arvatavasti Pjatigorski naise kaudu, kes mulle kyll nime ei öelnud — või ytles, ei tea, ta kõne ehk on mulle liiga kiire. Arvatavast, sest ta ytles muuseas, et Pjatigorski ei taha „veebruarikonverentsiks“¹¹⁹ sõita Tartusse. Seda võib teada ju ainult väga lähedane inimene. Kuidastahes, mul oleks häämeel kui detektiiv mu sees eksiks.

Olen saanud ainult loetud yle ja kirjutatud ymber kõige raskema osa kunagisist budhismi loenguist. Ehk jõuan veebruaris siiski valmis. Olen raasukene konseptinud Teie toodud raamatuid „Barlaami ja Joasafi“ jaoks,¹²⁰ lootes, et mind veebruaris siiski pole vaja lasta inimeste ette. Pean minema kysima orientalisti-

¹¹⁹ Mõeldud on 1965. veebruaris Pent Nurmekunna korraldatud TRÜ orientalistika-kabineti asutamise 10. aastapäeva konverentsi.

¹²⁰ Uku Masingu „Zur Erklärung der Entstehungsgeschichte der Legende Barlaam und Joasaph“ ilmus 1968. aastal. Vt Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised 201 (Töid orientalistika alalt I).

kakabinetist. Kerge mul pole, aga see on tähtsusetu. Et kõik mu kujuteldavadki tegemised on mõttetud, pooleli tegemised nagunii.

Kui leiata kunagi jälle viitsimist, palun vaadata, mis on Carl SPITTELERist¹²¹ (üks helveetsia-saksa kirjanik) Moskvast olemas. Tahaksin end selle teadmisega ärritada veel enne surma, sest lugeda vaevalt saan. Kahtlen, kas ma „*Olympischer Frühling*“ lugemise ajast kuidagi pole tema mõjualune, mäletamata rohkem kui mõni rida.

Palun tervitada Volkovat. Loodan, et tal on natukenegi parem. Teist muidugi loodan, et olete terve ja teete rõõmsalt tööd hoolimata sellest, mis juhtub ümber ringi. Sest see on ainult sekundaarse tähtsusega: keegi ei saa aidata teist, kui teine enne vastuvõttu loeb yles oma täidetamatud tingimused. Selles pole midagi parata. Väga paljud inimesed koguni loodavad, et neile mingi jumalik jõud kinnitab, et just see, mida nad tahavad, on väärtuslik absoluutses mõttes. Kõik sellised terminid, nagu „väärtused“ ja „absoluutne“ on selle maailma pinnal vigased.

Soovin Teile rahu ja rõõmu

22. jaanuaril 1965

Uku

[Uku Masing Linnart Mällile Tartus 11. oktoobril 1965]

Täna väga burjaati sõnastiku; „*Эпиграфика Востока*“, „*Палестинский сборник*“, Abaevi¹²² ja lapi muinasjuttude eest. Osa neid on juba loetud. Artikli mustand on tykk aega „valmis“, ehkki katsutud nõnda kirjutada, et Obermilleri kahe *šūnyatā* artikli tundmine ei näiks vajaline. Väntasin nyyd nädalapäevad filme vahtides kaela kangeks igal öhtul. Loodan puhtandi saata Teile nuhtluseks 20. paiku. Tuleb umbes kaks poognat, aga osa märkusi ja näiteid võib jätta välja, mõnd asja ma nagunii ei taipa (enam, või: poleks taibanud viie aasta eestki) ja vigu artiklis on kindlasti rohkem kui tahan oletada. Aga paremini praegu ei saa. Tõenäoliselt, ei iialgi enam. „Koidu ja Hämariku“ pääle ei mõtlegi, sest kõlban ainult ootama surma, mitte töötama.

Elan etaminaali õlul. Kord kaunis vihasena (oli vist põhjust, sest Anvelt¹²³ käis kauplemas, et teeksin talle Vergiliusest reaalist tõlget, mille tema siis valaks värs-sidesse, sest Kaalepi¹²⁴ (& Co) arvates ma sellega ikka ei tule toime!) Võtsin korraga 18 adaliini, mis on vist yle kahe päeva maksimaalnormi. Seda kyll ei korda, aga selget mõistust endale ka ei taha. Sest see kuluks ikkagi mõtlemiseks, kuidas n.n. lähedased inimesed nyyd juba yle nelja aasta on hävitanud *šūnyatā* kogemust „mu“

¹²¹ Carl Friedrich Georg Spitteler (24.04.1845 – 29. 12.1924) — Šveitsi saksakeelne luuletaja.

¹²² Abajev — ilmselt Vassili Abajev (vene *Василий Иванович Абаяев*, osseedi Абайты Иванны фырт Вачо, 15. 12. 1900 – 18.03. 2001), osseedi keeleteadlane, iranist.

¹²³ Anvelt — Leo Anvelt (04.08.1908 – 03.06.1983), kirjanik, tõlkija ja kirjandusteadlane.

¹²⁴ Kaalep — Ain Kaalep (snd 04.06.1926), luuletaja, näitekirjanik, kriitik ja tõlkija; ajakirja *Akadeemia* peatoimetaja 1989–2001.

seest, väljast ja nõudnud, et hakkaksin uskuma endast noa-aegset tagatrepiromaani. Selge pääga mõtlen, et on parem surra kui lubada neil ikka veel närida selle kallal, kui kõik ei tähenda enam midagi. Etaminaaliuimas pole enam tahtmisi ega käse.

Loodan, et Teil pole palju tegemist mistahes kombel rahutustavaga ega kogu Teie ise enda pääle ja ymber selle nuhtlust. On ju alati asju ja inimesi, mis sunnivad midagi „tegema“ ega luba end vaadata, minna mööda, tulla tagasi. Nõuavad tingimata mingit „tegu“ ja — iga võimaliku teo kohta otsustavad siis kategooriliselt, et see ei kõlba. Vastupidise kohta ytleksid täpselt samuti. Ei ole vist palju asju ja inimesi, kes vajavad armastamist või vihkamist, väga palju selliseid, milles on vaid aheldamissoov. On õnnelikud ainult siis, kui yleni muutuksid köidiku-kimbuks ja iga kytke otsas oleks midagi. Nagu õngitsejad paljude õngedega: saak on tähtsusetu, aga iga õnge otsa peab hakkama midagi. Siis on elu sisukas ja vee-detud mõttekalt! Näiliselt just sellised inimesed yliväga vajavad abi ja julgustust, ehkki neil pole tarvis muud kui tunnet, et nad on saanud.

Saadan ka allahinnatud raamatute nimistu suure tänu ja vist liiga paljude kriip-sudega. (Rohkemgi neid võinuks olla muidugi.) Kui rahast piisab, kuni piisab, palun saata. Ei ole mul ju lootust kunagi saada suuremaid, kulutatavaid sum-masid. Ehk pole varsti enam vähimatki mõtet lugeda midagi, sest mu targemaks saamist pole vaja kellelegi ega mulle. Udami vist viimati pahandasin ära kaunis põhjalikult mitme asjaga. Yks neid oli, et ta kirjutas Umar-i-Khajjämist¹²⁵ yhendu-ses mitteukleidese geomeetriaga. Kysisin, kas ta teab, mis asjad need on? Mate-matika olevat keskkooliks tehtud talle tabuks, mis vist tähendab yhes peenemas keeles, vastikuks. Lõppes mu kysimisega, et miks ta siis kirjutab sellest? Võib olla, et mu kirjutamine *šūnyatā*'st kuulub peaaegu sessesamasse kategooriasse, ehkki tean natukene rohkem ja näen, et vist ykski ta yle kirjutajaid iial ei tea päriselt.

Soovin siis Teile, et töö oleks huvitav ja Teie ometi ei peaks uppuma *prajñāpāramitā*'sse nõnda, et ta hakkab tunduma hullus. See ei tähenda, et ta oleks. Mul on seda juhtunud kord Augustinusega,¹²⁶ kaks korda Blake'iga,¹²⁷ kord Huxleyga ja muudegagi. See tuleb siis, kui inimene peaaegu võiks muutuda olen-diks, keda ta loeb. Endakaitsmiseks ärkab hirm. Aga yks kord, kui seegi mööda, tunneb inimene, et loetu mingis teises perspektiivis joonistatuna on temas endas. Siis õudus enam ei kordu ja inimene seisab oma jalul.

Olgu Teil rahu ja rõõmu!

Tänades kõige eest

11. oktoobril 1965

Uku

¹²⁵ Haljand Udam on tõlkinud Umar Hajjami (pärsia keeles 'Omar-e Khayyām) *Nelikvärsid* (esmatrükk Tallinn: Eesti Raamat, 1967).

¹²⁶ Aurelius Augustinus (13.11.354 pKr – 28.08.430 pKr) — hilisantiigi kristlik õpet-lane, õigeusu ja katoliku kiriku pühak.

¹²⁷ William Blake (28. 11.1757 – 12. 08.1827) — Briti luuletaja, graafik ja maaliija.